

Concept creep: een ‘vloek’ of een ‘zegen’?

Wat zijn de gevolgen van concept creep bij psychische aandoeningen?

Yvette Verkuyten
Studentnummer: s8030901

Begeleider: Dr. Ing. L.C. de Bruin
Aantal woorden: 19279
Datum: 31-01-2022

Scriptie ter verkrijging van de graad “Master of arts” in de filosofie Radboud Universiteit Nijmegen.

Hierbij verklaar en verzeker ik, Yvette Verkuyten, dat deze scriptie zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen zijn gebruikt dan die door mij zijn vermeld en dat de passages in het werk daarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontlening kenbaar gemaakt worden.

Schijndel: 31-01-2022

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	1 - 5
2. Concept Creep	5
2.1. Introductie van de term concept creep	6 - 7
2.2. Reacties op de introductie van de term concept creep	7
2.3. Verdere theoretische onderbouwing van concept creep	8 - 13
2.4. Oorzaken van concept creep	13 - 18
3. Dynamisch nominalisme, menselijke soorten en natuurlijke soorten, looping effecten	18
3.1. Dynamisch nominalisme	19 - 20
3.2. Menselijke soorten en natuurlijke soorten	21
3.3. Kritiek op de indeling menselijke soorten en natuurlijke soorten	21 - 24
3.4. Looping effecten	24 - 26
3.5. Kritiek op looping effecten	26 - 31
4. Gevolgen van concept creep bij ‘psychische aandoeningen’	31 - 33
4.1. Identiteit	33 - 35
4.2. Morele typecasting en polarisatie	36 - 37
4.3. Sociaal conflict	37 - 38
4.4. Grenzen aan zelfexpressie en vrije meningsuiting	38 - 39
4.5. Politieke vooruitgang / Positieve sociale verandering	39 - 43
5. Conclusie	43 - 46
6. Samenvatting	47
7. Bibliografie	47 - 50

1. INLEIDING

“De nieuwe DSM-V verschuift de grens tussen gek en gezond radicaal. Zeker in de DSM-V is de lat om een diagnose opgeplakt te krijgen zo laag gelegd, dat volgens epidemiologisch onderzoek 45% van de mensen wel eens aan de criteria voor een diagnose voldoet. Als iedereen straks een etiketje met een psychische stoornis krijgt, dan zijn de financiële gevolgen voor de reeds ondergefinancierde geestelijke gezondheidszorg desastreus. Opvallend is dat een aantal volstrekt normale gemoedstoestanden nu een stoornis is. Ligt je kind met een driftbui op de grond van de supermarkt te krijsen? Dan lijdt het aan disruptieve mood dysregulation disorder. Deze laatste ‘stoornis’ maakt een grote kans om uit te groeien tot de gevaarlijkste ‘valse epidemie’ van de DSM-V”.

Allen Frances, psychiater

DSM staat voor Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders en het is een diagnostisch en statistisch handboek voor psychiatrische aandoeningen dat in 1952 voor het eerst werd gepubliceerd in Amerika. Doelstelling van dit handboek is eenheid brengen in diagnoses, voorkomen van internationale spraakverwarring en hierdoor beter wetenschappelijk onderzoek mogelijk maken. Daarnaast is de DSM ook in Nederland leidend voor de klinische praktijk bij het bepalen welke psychische zorg verzekerd is. Volgens een studie van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM)¹ over kosten van ziekten werd in 2017 een bedrag van 25,1 miljard euro uitgegeven voor de behandeling van psychische aandoeningen. Hieronder vallen ook de zorguitgaven voor mensen met dementie en met een verstandelijke beperking. Dit is bijna een derde van de totale zorguitgaven (87,8 miljard euro) in Nederland. Dit geeft ook aan hoe groot de financiële rol van de DSM is voor ons vergoedingssysteem van psychische aandoeningen. Aanvankelijk bestond de eerste editie van de DSM (1952) uit 106 diagnoses, maar de gereviseerde editie van de DSM-IV (2000) had 365 diagnoses. De diverse edities van de DSM laten zien dat opeenvolgende uitgaven niet alleen nieuw psychiatrisch terrein openen maar ook bestaande stoornissen onderverdelen. Het concept van psychische aandoeningen is dus in de laatste decennia uitgebreid.

1. “Kosten van ziekten,” Ministerie van Volksgezondheid, geraadpleegd 01-11-2021, <https://volksgezondheidszorg.info/kosten-van-ziekten>.

In 2016 beschrijft Nick Haslam² een algemeen fenomeen, ‘concept creep’, waarbij psychologische negatieve concepten (schade-gerelateerde concepten) in de laatste decennia semantische verschuivingen hebben ondergaan. De concepten, die verwijzen naar negatieve aspecten van menselijk ervaringen en gedrag (zoals pesten, misbruik, trauma, psychische stoornis, verslaving en vooroordeel), hebben hun semantische betekenissen uitgebreid, zodat ze nu een veel groter scala aan fenomenen omvatten dan voorheen. Bij concept creep kan de uitbreiding horizontaal en/of verticaal plaatsvinden. Bij een horizontale uitbreiding, strekt een concept zich uit tot een kwalitatief nieuwe klasse van fenomenen of wordt toegepast in een nieuw concept. Bij een verticale uitbreiding wordt de betekenis van een concept minder strikt en breidt zich uit tot kwantitatief mildere varianten van het fenomeen waarnaar het oorspronkelijk verwees.

Deze scriptie richt ik me op de vraag of concept creep als een ‘vloek’ of juist als een ‘zegen’ gezien moet worden. Meer in het bijzonder kijk ik naar de gevolgen van concept creep bij ‘psychische aandoeningen’. In deze scriptie moet ik me beperken tot deze doelgroep en kan ik helaas niet ingaan op andere schade-gerelateerde concepten. De keuze voor psychische aandoeningen is gemaakt op basis van de enorme persoonlijke impact op deze reeds kwetsbare doelgroep en de grote gevolgen voor de samenleving en beleid. Hiertoe behoren ook de financiële gevolgen voor zowel de jeugdzorgverlening (die bij gemeenten is ondergebracht) als ook de geestelijke gezondheidszorg. De vergoeding van deze laatste zorg verloopt via de zorgverzekeringswet, die regelt welke zorg verzekerd is en welke prestaties/middelen daartoe worden ingezet.

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zal ik in het tweede hoofdstuk allereerst de hypothese concept creep van Nick Haslam uitwerken. In zijn artikel uit 2016³ beschrijft Haslam zes case studies die allemaal voorbeelden zijn van een algemeen patroon van conceptuele uitbreiding: misbruik, pesten, trauma, mentale aandoening, verslaving en vooroordeel. De gemeenschappelijk draad in deze begrippen is schade. Hij betoogt in dit artikel dat in de recente tientallen jaren de betekenissen van deze negatieve psychologische kernconcepten op systematische wijze zijn veranderd, waardoor de betekenissen ervan consequent zijn uitgebreid. Ze refereren niet alleen naar de verschijnselen die ze voorheen aanduiden maar ze refereren nu ook aan een verticaal en horizontaal vergroot bereik van

2. Nick Haslam, “Concept Creep: Psychology’s Expanding Concepts of Harm and Pathology,” *Psychological Inquiry* 27:1 (2016): 1-17.

3. Haslam, “Concept Creep: Psychology’s Expanding Concepts of Harm and Pathology,” 1-17.

aanvullende verschijnselen. Bij psychische aandoeningen is er een horizontale uitbreiding o.a. omdat nieuw psychiatrisch terrein wordt ingelijfd en omdat bestaande aandoeningen worden onderverdeeld. Een voorbeeld is het woord ‘trauma’, dat in de eerste versie van het psychiatrisch handboek: de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) alleen verwees naar fysiek trauma veroorzaakt door een fysiek middel. Maar inmiddels wordt het concept trauma gebruikt voor ‘iets wat door een individu als fysiek of emotioneel schadelijk wordt ‘ervaren’. Daarnaast is er een verticale uitbreiding omdat criteria versoepeld zijn. Hierdoor worden mildere, minder invaliderende, psychologische verschijnselen als ziekelijk gekwalificeerd. Een voorbeeld van een verticale uitbreiding is de aanpassing van criteria, waardoor er bij het hebben van sombere gevoelens binnen twee maanden na het overlijden van een dierbare al sprake is van een depressie. In dit hoofdstuk worden ook de kritieken op deze eerste publicatie van Haslam in 2016 besproken. Volgens Cascardi en Brown⁴ is Haslam niet specifiek over wanneer concept creep optreedt, ontbreken duidelijke verklaringen van het concept en meetmethodes en heeft Haslam geen oog voor betekenisvolle uitbreiding van concept creep. Voor Furedi⁵ is de enkelvoudige focus van Haslam op negatieve concepten niet in de eerste plaats het resultaat van factoren intrinsiek aan de ontwikkeling binnen de psychologie maar juist een weerspiegeling van bredere culturele invloeden die met elkaar verbonden zijn.

Na deze eerste publicaties in 2016 is de hypothese concept creep, die aanvankelijk was gebaseerd op een case studie en de veranderingen in het concept van psychische stoornissen in de opeenvolgende edities van de DSM, verder theoretisch uitgewerkt. Dit is onder andere gebeurd door het toepassen van methoden van computationele linguïstiek op grote tekstcorpora (Vylomova e.a.⁶), het gebruiken van steekproeven (McGrath e.a.⁷), beschrijving van de historische veranderingen in conceptualisatie (Haslam, McGrath⁸), diachronische analyse van semantische veranderingen in

4. Michele Cascardi, Cathy Brown, “Concept Creep or Meaningful Expansion? Response to Haslam,” *Psychological Inquiry* 17:1 (2016): 24-28.

5. Frank Furedi, “The Cultural Underpinning of Concept Creep,” *Psychological Inquiry* 27 (2016): 34-39.

6. “Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology,” Katerina Vylomova, Sean Christopher Murphy, Nick Haslam, geraadpleegd 25-08-2021, <https://aclantology.org/W19-4704>.

7. Melanie J. McGrath, Kathryn Randall-Dziedz, Melissa A. Wheeler, Sean Murphy, Nick Haslam, “Concept creepers: Individual differences in harm-related concepts and their correlates,” *Personality and Individual Differences* 147 (2019): 79-84.

8. Nick Haslam, Melanie J. McGrath, “The Creeping Concept of Trauma,” *Project Muse, Social Research: An International Quarterly*, 87,3 (2020): 509-531.

schadegerelateerde concepten (Vylomova, Haslam⁹) en de ontwikkeling en validatie van een meetinstrument op individuele verschillen in schade inflatie te meten (McGrath, Haslam¹⁰).

In hoofdstuk 3 worden mogelijke verklaringen voor het ontstaan van concept creep besproken. Haslam gebruikt naast het concept van looping effecten ook het dynamisch nominalisme en de indeling natuurlijke soorten en menselijke soorten van Ian Hacking¹¹. Menselijke soorten staan bij Hacking voor soorten mensen, hun gedrag, hun conditie, soorten actie, soorten temperament, soorten emoties en ervaringen. De betekenis van menselijke soorten ligt niet vast, het verwijst niet naar tijdloze categorieën die onafhankelijk zijn van sociale conventie en de praktijk. Dit in tegenstelling tot natuurlijke soorten en daarom zijn menselijke soorten juist ‘bewegende doelen’. De veranderingen die ze ondergaan kunnen de sociale realiteit beïnvloeden. Als psychologische concepten semantische veranderingen ondergaan hebben deze veranderde betekenissen looping effecten op hoe mensen zichzelf en collectief begrijpen. De kritiek van Tsou¹² op de indeling van Hacking in menselijke soorten en natuurlijke soorten wordt besproken. Evenals de kritieken van Tekin¹³, Gallagher¹⁴, Dings en de Bruin¹⁵ op het relatief nauwe concept van het zelf van Hacking. Daarnaast worden in dit hoofdstuk ook andere verklaringen beschreven voor het ontstaan van concept creep, zoals het feit dat concept creep een onopzettelijk gevolg van diepere culturele en maatschappelijke verandering kan zijn of juist het gevolg van een gemotiveerd proces.

In hoofdstuk 4 worden de gevolgen van concept creep bij ‘psychische aandoeningen’ besproken. Hierbij komen allereerst de gevolgen voor identiteit aan bod. Het aannemen van een stoornisidentiteit kan zorgen voor gemengde gevoelens bij degene die een diagnose ontvangt, met zowel positieve als ook negatieve

9. Ekaterina Vylomova, Nick Haslam, “Semantic changes in harm-related concept in English,” in *Computational approaches to semantic change*, Red. Nina Tahmasebi, Lars Borin, Adam Jatowt, Yang Xu, Simon Hengchen (Berlin, Language Science Press, 2021), 93-121.

10. Melanie J. McGrath, Nick Haslam, “Development and validation of the Harm Concept Breadth Scale: Assessing individual differences in harm inflation,” *PLOS ONE* 15(8), geraadpleegd 15-09-2021, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0237732>.

11. Ian Hacking, “The looping effects of human kinds,” In *Causal Cognition* red D. Sperber, J. Premack (Oxford, Oxford University Press, 1995), pp 351-394.

12. Jonathan Y. Tsou, “Hacking on the Looping Effects of Psychiatric Classifications: What Is an Interactive and Indifferent Kind?,” *International Studies in the Philosophy of Science*, Vol. 21, No 3 (2007): pp. 329-344.

13. Serife Tekin, “The Missing Self in Hacking’s Looping Effects,” In *Classifying Psychopathology: Mental Kinds and Natural Kinds*, red H. Kincaid, J.A. Sullivan (Cambridge, MA: MIT Press, 2014), pp 227-256.

14. Shaun Gallagher, “A Pattern Theory of Self,” in *Frontiers in Human Neuroscience*, Vol 7, Article 443 (2013), <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00443>.

15. “Situating the self: understanding the effects of deep brain stimulation,” Roy Dings, Leon de Bruin, Springer Science + Business Media Dordrecht (2015) 151-165, geraadpleegd 14-12-2021, <https://doi.org/10.1007/s11097-015-9421-3>.

effecten. Ook wordt duidelijk dat de enkelvoudige focus op negatieve concepten met name een weerspiegeling is van culturele invloeden^{16,17}. Ten tweede wordt besproken dat concept creep en individuele verschillen in schade gerelateerde conceptbreedte kunnen bijdragen aan sociale en politieke polarisatie. De conclusie zal zijn dat concept creep, mogelijk door het verbreden van het aantal situaties waarin schade wordt waargenomen, gepolariseerde opvattingen van daders en slachtoffers zal bevorderen. Het derde gevolg van concept creep is sociaal conflict. Dit kan ontstaan omdat concept creep niet uniform of gelijktijdig over de gehele bevolking plaatsvindt, maar ook omdat mensen schade gerelateerde concepten van verschillende breedtes aanhouden. Grenzen aan zelfexpressie en vrije meningsuiting doordat het bereik van uitdrukkingen, dat als onaanvaardbaar schadelijk wordt beschouwt door concept creep, wordt vergroot is een derde gevolg. Het vierde gevolg is politieke vooruitgang door positieve sociale verandering. Door het aanpassen van sociale normen heeft concept creep invloed op schadelijk praktijken. Ook de negatieve implicaties worden beschreven zoals: gevolgen voor het doen van onderzoek naar onverwachte schijnbare stijgingen in prevalentie, onnodige behandelingen door over-diagnostisering, onder-behandeling van psychiatrische patiënten, kostenstijging, medicalisering van de samenleving.

In het laatste hoofdstuk geef ik antwoord op mijn onderzoeksvraag waarbij ik zal betogen dat er geen eenduidig antwoord is op de vraag of je concept creep kunt zien als een ‘vloek’ of een ‘zegen’. Maar ik wil wel graag een nuance aanbrengen door een onderscheid te maken tussen horizontale creep en verticale creep. Met name verticale creep heeft grote negatieve sociale en persoonlijke effecten, zoals de medicalisering van de samenleving en de gevolgen op identiteitsniveau, waarbij mensen geneigd zijn om de stoornis als onderdeel van hun zelfconcept over te nemen. Met name verticale creep gaat gepaard met een verhoogde gevoeligheid voor negatieve ervaringen en gedrag en een toegenomen focus op schadelijke vormen van passiviteit. Het pathologiseren van alledaagse ervaringen en slachtofferschap wordt aangemoedigd en de mens ‘vergeet’ zelf de regie in eigen handen te nemen.

2. CONCEPT CREEP

Aan de hand van zes case studies en de beschrijving van veranderingen in het concept van psychische stoornissen in opeenvolgende edities van de DSM presenteert Haslam in 2016 zijn hypothese ‘concept creep’.

16. Frank Furedi, “The Cultural Underpinning of Concept Creep,” *Psychological Inquiry* Vol 27 No 1 (2016): 34-39.

17. Greg Lukianoff, Jonathan Haidt, *The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideas are Setting Up a Generation for Failure* (London: Penguin Books, 2019).

2.1. INTRODUCTIE VAN DE TERM CONCEPT CREEP

In 2016 bespreekt Nick Haslam in “Concept Creep: Psychology’s Expanding Concepts of Harm and Pathology”¹⁸ zes case studies van psychologische negatieve concepten, die verwijzen naar schadelijke, onwenselijke of pathologische aspecten van menselijke ervaring en gedrag. De concepten, die hij in dit artikel aanhaalt, zijn psychische aandoeningen, misbruik, pesten, trauma, verslaving en vooroordeel. Deze concepten laten allemaal een semantische verandering zien, waardoor de betekenissen ervan consequent zijn uitgebreid. Omdat deze verschillende concepten allemaal een uitbreiding van betekenis laten zien, is er voor Haslam sprake van een meer algemeen fenomeen en hij introduceert hiervoor de term ‘concept creep’. De desbetreffende concepten blijven hierbij niet alleen refereren naar de verschijnselen die ze voorheen ook aanduiden, maar ze refereren nu ook naar een horizontaal en verticaal vergroot bereik van aanvullende verschijnselen.

Bij een horizontale uitbreiding strekt het concept zich uit tot een kwalitatief nieuwe klasse van fenomenen of wordt toegepast in een nieuw concept. Voorbeelden hiervan zijn het openen van nieuw psychiatrisch terrein zoals slaap- en eetstoornissen, het toevoegen van seksuele afwijkingen zoals genderidentiteitsstoornissen. Maar bestaande aandoeningen kunnen ook worden onderverdeeld in plaats van zich uit te breiden naar een nieuw territorium. Een voorbeeld hiervan zijn angststoornissen die zowel sociale angsten als extreme verlegenheid hebben ingelijfd. Bij een verticale uitbreiding worden criteria versoepeld en deze kwantitatieve versoepeling maakt het mogelijk dat mildere, minder invaliderende psychologische verschijnselen als ziekelijk worden gekwalificeerd. De grens waar normaliteit eindigt en psychische aandoeningen beginnen wordt op deze wijze verlegd. Hierdoor kunnen normale zorgen, angst of droefheid als foutief geïnterpreteerd worden, waardoor de prevalentie van de aandoeningen toeneemt met als gevolg een mogelijk onjuiste behandeling en/of medicatie. Een voorbeeld is een milde neurocognitieve stoornis diagnosticeren als ‘dementie light’, of het versoepelen van diagnostische criteria voor psychische stoornissen zoals depressie, waardoor deze diagnose al gesteld kan worden indien men binnen 2 maanden na het overlijden van een dierbare somber is.

Naast deze horizontale en/of verticale uitbreiding valt ook op dat verschillende concepten een meer subjectief aspect hebben gekregen. Er is bijvoorbeeld al sprake van een Post Traumatische Stress Stoornis (PTSS) als het slachtoffer verschijnselen ervaart, zelfs als de gebeurtenis, die hiervoor de trigger is, volgens de klassieke criteria niet als traumatisch gezien wordt. Het wordt dus steeds meer geaccepteerd dat subjectieve criteria beslissen wanneer deze concepten van toepassing zijn. Haslam geeft aan dat naast acceptatie van subjectieve criteria

18. Nick Haslam, “Concept Creep: Psychology’s Expanding Concepts of Harm and Pathology,” 1-17.

concept creep niet alleen plaatsvindt in deze verschillende concepten maar ook gepaard gaat met een verhoogde gevoeligheid voor negatieve ervaringen en gedrag en een toegenomen focus op schadelijke vormen van passiviteit.

In zijn tweede artikel “Looping effects and the expanding concept of mental disorder”¹⁹ uit 2016 heeft Haslam de veranderingen in het concept van psychische stoornissen in opeenvolgende edities van de DSM beschreven om aan te tonen dat het concept van psychische stoornissen zelf kan veranderen. Psychiatrische aandoeningen zijn ook bewegende doelen²⁰ waardoor het concept van een psychische aandoening zelf kan veranderen en deze veranderingen kunnen ook weer looping effecten veroorzaken. (zie hoofdstuk 3) Deze conceptuele veranderingen kunnen zowel horizontaal zijn door een wijziging van de kwalitatieve reeks van verschijnselen als ook verticaal in de zin van kwantitatieve wijzigingen van striktheid van criteria. Voorbeelden van horizontale uitbreiding zijn de inclusie van gedragsverslavingen waarbij er sprake is van afhankelijkheid van een activiteit (bijvoorbeeld gokken) in plaats van een ingenomen stof. Maar dit kan ook door de toevoeging van totaal nieuwe aandoeningen aan verschillende groepen zoals bij angststoornissen werd ook sociale angst en extreme verlegenheid (sociale fobie) toegevoegd. Voorbeeld van een verticale uitbreiding is de geleidelijke versoepeling van wat telt als een traumatische gebeurtenis bij een post traumatische stress stoornis (PTSS). Nu worden ook ervaringen die naasten of vrienden bedreigen, in plaats van de getroffen persoon, geïnccludeerd, als ook getuige zijn van een ernstig trauma of dood van anderen of achteraf leren over een gebeurtenis die anderen persoonlijk had geraakt. Zo komt er steeds meer nadruk te liggen op de subjectieve ervaring van het trauma in plaats van de objectieve kenmerken ervan. Over de gevolgen van de uitbreidende concepten van psychische stoornissen kom ik terug in hoofdstuk 4.

2.2. REACTIES OP DE INTRODUCTIE VAN DE TERM CONCEPT CREEP

Cascardi en Brown²¹ (2016) plaatsen aan de hand van de voorbeelden pesten en misbruik een kritische noot bij dit eerste artikel van Haslam. Zij zijn het eens met zijn visie dat de definitie van bepaalde negatieve aspecten van menselijk gedrag

19. Nick Haslam, “Looping effects and the expanding concept of mental disorder,” *Journal of psychopathology* 22 (2016): 4-9.

20. Ian Hacking, “The looping effects of human kinds,” in *Causal Cognition. A Multidisciplinary Debate*, red. D. Sperber, J. Premack (Oxford: Oxford University Press, 1995), 351-394.

21. Michele Cascardi, Cathy Brown, “Concept Creep or Meaningful Expansion? Response to Haslam,” *Psychological Inquiry* 17:1 (2016): 24-28.

en ervaring jaar na jaar zijn uitgebreid. Hierdoor is er terechte bezorgdheid over slordig, overmatig gebruik van een concept op zijn plaats. Maar ze leveren wel kritiek omdat Haslam soms te breed is in zijn gebruik van concept creep. Hij is niet specifiek over wanneer concept creep nu optreedt, daarom moeten er nog duidelijke verklaringen van het concept en meetmethodes worden ontwikkeld. Ook heeft Haslam bij de beschrijving van deze trend een voorkeur voor een negatieve visie, zoals het pathologiseren van alledaagse ervaringen, bagatelliseren van echte problemen, vervagen van de grenzen tussen normatief en afwijkend handelen. Terwijl er bij concept creep ook sprake kan zijn van een betekenisvolle uitbreiding van het concept, zoals pesten op het werk, waardoor ons begrip van problematisch menselijk gedrag juist verbetert.

Furedi²² (2016) stelt zich de vraag wat de drijfveren van het proces van concept creep zijn. Hij beschrijft dat de enkelvoudige focus op negatieve concepten niet in de eerste plaats het resultaat is van factoren intrinsiek aan ontwikkelingen binnen de psychologie. Een voorbeeld hiervan is de neiging van psychologie om schade van negatieve concepten uit te vergroten en grenzen van trauma te verleggen. Het is voor Furedi juist een weerspiegeling van drie bredere culturele invloeden, die met elkaar verbonden zijn: de uitbreiding van de betekenis van leed, de herdefinitie van persoonlijkheid en de neiging om kwetsbaarheid te normaliseren als het definiërend kenmerk van de menselijke conditie. In paragraaf 2.4 worden deze culturele invloeden verder uitgewerkt.

2.3. VERDERE THEORETISCHE ONDERBOUWING VAN CONCEPT CREEP

Aanvankelijk heeft Haslam de term concept creep geïntroduceerd op basis van zowel een case studie van zes psychologisch negatieve concepten als ook een beschrijving van veranderingen in het concept van psychische stoornissen in opeenvolgende edities van de DSM. Vanaf 2019 tot en met 2021 zijn er diverse publicaties geweest om het concept theoretisch te onderbouwen, onder andere door het gebruik van computationele methoden²³ en van steekproeven²⁴, beschrijving van historische veranderingen in conceptualisatie²⁵, verduidelijking van de grenzen

22. Furedi, "The Cultural Underpinning of Concept Creep," 34-39.

23. "Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology," Katerina Vylomova, Sean Christopher Murphy, Nick Haslam, geraadpleegd 25-08-2021, <https://aqlantology.org/W19-4704>.

24. McGrath e.a. "Concept creepers: Individual differences in harm-related concepts and their correlates," 79-84.

25. Haslam, McGrath, "The Creeping Concept of Trauma," 509-531.

van concept creep²⁶, de ontwikkeling en validatie van een meetinstrument om individuele verschillen in schade inflatie te meten²⁷ en een diachronische analyse van semantische veranderingen in schade gerelateerde concepten²⁸. Ik zal deze publicaties achtereenvolgens bespreken.

Ten eerste presenteerden Vylomova, Murphy en Haslam²⁹ in 2019 “Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology,” Er is onderzoek gedaan naar de hypothese dat bepaalde concepten zoals ‘verslaving’, ‘pesten’, ‘intimidatie’, ‘vooroordeel’, en trauma verbreed zijn. Hiervoor hebben ze een corpus van meer dan 800.000 abstracts van artikelen van 875 psychologische tijdschriften tussen 1970 en 2019 en recent ontwikkelde computationele methoden (modellen op basis van tellen en op basis van voorspellingen) gebruikt om historische semantische verandering te ontdekken. Bij analyse van semantische verplaatsing was een meer consistent diachronisch patroon zichtbaar: alle vijf concepten veranderden het meest substantieel van de 80er tot de 90er jaren en veranderden daarna minder progressief. Daarnaast hebben gedurende de periode van vier decennia sommige concepten volledig nieuwe associaties verworven (‘cyber-intimidatie’), sommigen hebben semantische domeinen toegevoegd (‘verslaving’ ontwikkelde nieuwe links naar ‘gamen’, ‘internet’, ‘seksueel’ en ‘smartphone’) en anderen hebben de nadruk verschoven (‘trauma’ wordt minder geassocieerd met fysieke verwonding en meer met psychologische stress). Met deze meetmethoden in dit onderzoek zijn met name de horizontale veranderingen gemeten en niet hoe betekenissen verticaal kunnen verschuiven. Het is ook nog niet duidelijk in welke mate uitbreidende semantische veranderingen specifiek zijn voor schade-gerelateerde concepten en wat de rol is van culturele factoren en maatschappelijke implicaties.

In een onderzoek van McGrath e.a. (2019)³⁰ is bewijs gevonden voor het uitgangspunt van Haslam dat schade het gemeenschappelijk thema is van concept creep. Twee studies, met steekproeven van 276 en 309 personen, onderzochten individuele verschillen in de breedte van concepten van schade van mensen en de

26. Haslam, Brodie C. Dakin, Fabian Fabiano, Melanie J. McGrath, Joshua Rhee, Ekaterina Vylomova, Morgan Weaving, Melissa A. Wheeler, “Harm inflation: Making sense of concept creep,” *European Review of Social Psychology* 31, no 1 (2020): 254-286.

27. Melanie McGrath, Nick Haslam, “Development and validation of the Harm Concept Breadth Scale: Assessing individual differences in harm inflation,” *PLoS ONE* 15(8), geraadpleegd 15-09-2021, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0237732>.

28. Vylomova, e.a. “Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology,” 29-34.

29. “Evolution of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology,” Katerina Vylomova, Sean Christopher Murphy, Nick Haslam, 2019: 29-34 / geraadpleegd 25-08-2021, <https://aclantology.org/W19-4704>.

30. Melanie J. McGrath, Kathryn Randall-Dziedz, Melissa A. Wheeler, Sean Murphy, Nick Haslam, “Concept creepers: Individual differences in harm-related concepts and their correlates,” *Personality and Individual Differences*, 147 (2019): 79-84.

correlaties. Doel van het onderzoek was het bepalen of persoonlijke eigenschappen wenselijk, onwenselijk of neutraal geassocieerd zijn met schadeconcepten. Uit de eerste studie bleek dat het houden van bredere concepten de neiging heeft om samen te gaan met een set van onderling verbonden variabelen geassocieerd met tederheid: empathie, op schade gebaseerde moraliteit en liberale politieke oriëntatie. De tweede studie liet zien dat conceptbreedte significant en positief gecorreleerd was met persoonlijke kwetsbaarheid, slachtoffergevoeligheid, ‘recht hebben op’ en liberale politieke oriëntatie. De metingen van beide steekproeven toonden aan dat individuele verschillen in de breedte van tamelijk ongelijke concepten onderling gecorreleerd waren. Dit komt overeen met de theoretische claim dat de creeping concepten sommige gemeenschappelijke elementen delen, in het bijzonder een thematische connectie met schade en daarom beïnvloed kunnen worden door een aantal gedeelde oorzaken. Er is een neiging van mensen om consequent een brede of een nauwe versie van creeping concepten te houden. Bijvoorbeeld voor mensen waarvan het begrip ‘pesten’ relatief inclusief is, neigen er ook naar om inclusieve concepten van ‘vooroordeel’ en ‘misbruik’ te houden. Er kan dus enige psychologische overeenkomst tussen deze concepten zijn. Daarnaast werd ook aangetoond dat goedkeuring van een op schade gebaseerde moraal geassocieerd was met het houden van deze brede concepten, waardoor schade een betrouwbare kandidaat wordt voor die gemeenschappelijkheid. Mensen waarvan hun creeping concepten doorgaans breed waren, hadden meer kans dan anderen om politiek liberaal, hoog in empathie en hoog in persoonlijke kwetsbaarheid te zijn.

Een andere publicatie van Haslam en McGrath³¹ (2020) beschrijft de historische veranderingen in de conceptualisatie van trauma. Aanvankelijk werd trauma uitsluitend beschreven als een fysieke gebeurtenis. Maar nu wordt het gezien als een gebeurtenis of een serie van gebeurtenissen of een aantal omstandigheden die door een individu als fysiek of emotioneel schadelijk of levensbedreigend wordt ervaren. Dus trauma hoeft niet langer te verwijzen naar een aanval op de fysieke integriteit van ons lichaam, maar het kan ook verwijzen naar een blijvende toestand die ons van streek maakt. Bewijs, dat de claim ondersteunt dat het concept van trauma in recente decennia uitbreiding vertoont en dat deze semantische uitbreiding een voorbeeld is van een meer algemeen patroon onder schade gerelateerde concepten, wordt als volgt samengesteld: ten eerste er is een stijgende frequentie van de term ‘trauma’ in verschillende tekstcorpora. Deze bevinding is aangetoond door onderzoek in computationele linguïstiek. Ten tweede hebben Vylomova e.a. (2009)³² de semantische veranderingen in de betekenis van ‘trauma’ onderzocht door het veranderen van associaties met veelgebruikte woorden. Zo werd tussen 1980 tot 2010 trauma steeds meer geassocieerd met

31. Haslam, McGrath, “The Creeping Concept of Trauma,” 509-531.

32. “Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology,” Katerina Vylomova, Sean Christopher Murphy, Nick Haslam, geraadpleegd 25-08-2021, <https://aclantology.org/W19-4704>.

‘psychologisch’, ‘stress’ en ‘seksueel’ en minder met fysiek. Hierbij werd de semantische uitbreiding van ‘trauma’ buiten het domein van fysieke schade vastgelegd en juist in het psychiatrische en psychologische domein. Semantische verbreding van ‘trauma’ kan zichtbaar gemaakt worden door de methode van computationele linguïstiek toe te passen op grote tekstcorpora, conceptuele analyse van verschuivende definities van traumatische gebeurtenissen in de recente geschiedenis van psychiatrische classificatie en door veranderingen in de prevalentie van posttraumatische diagnoses gedocumenteerd door epidemiologen. Er zijn vier bewegingen van trauma zichtbaar geworden: ten eerste van somatisch naar psychisch en dit is een voorbeeld van horizontale creep omdat een nieuw domein van schade wordt ingelijfd. Ten tweede het refereren naar minder extreme of intense fenomenen dan het voorheen deed. Dit is een voorbeeld van verticale creep waarbij je een verschuiving kunt begrijpen als het verlagen van een drempel of als de versoepeling van een definitie. Ten derde het diagnosticeren van mensen als getraumatiseerd als een gebeurtenis van tegenspoed iemand anders had getroffen, zoals vrienden of familie, of waarvan je getuige was of waarover je later iets hoorde. Ook dit is een voorbeeld van een verticale uitbreiding. De laatste en vierde beweging is van individueel naar collectief die je het beste kunt zien als een vorm van horizontale creep. In de 90er jaren ontstond het idee dat sommige vormen van trauma groepen betreffen en inherent zijn aan culturen. Gerelateerde termen zijn o.a. ‘cultureel trauma’, ‘collectief trauma’, ‘historisch trauma’ en ‘intergenerationeel trauma’. Bij al deze concepten hebben historische gebeurtenissen of condities schade toegebracht aan bepaalde groepen mensen, voorbeelden hiervan zijn genocides, oorlogen en slavernij. ‘Trauma’ is dus een steeds meer populair woord geworden om persoonlijke en nu ook collectieve en historische ervaringen te begrijpen.

In een artikel uit 2020 van Haslam e.a.³³ is getracht de grenzen van creep te verduidelijken. Aanvankelijk was de eerste karakterisering van concept creep in 2016³⁴ om een drietal redenen dubbelzinnig of onnauwkeurig. Ten eerste omdat er soms geconcludeerd werd dat concept creep alleen verwijst naar de zes concepten die voor het eerst werden gebruikt om het te illustreren. Maar de grenzen van concept creep kunnen we verfijnen door te stellen dat concept creep naar de semantische verbreding van elk schade gerelateerd concept in de psychologie kan verwijzen, zoals haat, agressie, handicap, pijn, aanranding enzovoort. De claim is dat niet ieder schade gerelateerd concept een semantische uitbreiding heeft ondergaan de laatste tientallen jaren, maar dat er een algemene neiging is dat dit in grotere mate het geval is dan voor andere concepten. Ten tweede is schade en niet ‘negativiteit’ het centrale conceptuele element bij het begrijpen van concept creep. En als laatste was Haslam aanvankelijk niet specifiek over wanneer concept creep

33. Haslam e.a., “Harm inflation: Making sense of concept creep,” 254-286.

34. Haslam, “Concept Creep: Psychology’s Expanding Concepts of Harm and Pathology,” 1-17.

optrad. Door het gebruik van computationele methoden uit de taalkunde, gebaseerd op tellen of op voorspellingen, is het bewijs geleverd dat schade gerelateerde concepten in de psychologie inderdaad de neiging hebben om hun semantische breedte gedurende de tijd uit te breiden (Vylomova e.a.³⁵). Ook wordt gesuggereerd dat deze semantische veranderingen met name opvallend zijn vanaf de 80er jaren. Linguïstische studies van diachrone veranderingsprocessen hebben onder andere onderzocht hoe bestaande woorden nieuwe betekenissen verkrijgen of hoe ze deels hun betekenis verliezen. Dit is het meest geassocieerd met semantische verschuivingen en zijn het meest relevant voor het begrijpen van concept creep. Bloomfield (1933) voerde een eerste uitgebreide studie van semantische verschuivingen uit en zijn typologie levert verschillende manieren op om concept creep te begrijpen. Je kunt concept creep zien als een vorm van semantische uitbreiding waarbij sommige gevallen van creep ten eerste kunnen worden geïnterpreteerd als een uitdrukking van verbreding. Een voorbeeld hiervan is de uitbreiding van de betekenis van een concept naar kwalitatief nieuwe fenomenen zoals actief ‘misbruik’ dat nu ook gaat verwijzen naar passieve verwaarlozing. Maar daarnaast zijn er ook nog andere voorbeelden van horizontale creep die toegeschreven kunnen worden aan metafoor. Hierbij is de nieuwe betekenis meer analoog aan de oorspronkelijke betekenis, zoals cyberpesten tegenover zonder tussenkomst van iets of iemand pesten. Hyperbool (stijlfiguur van overdrijving) lijkt juist meer relevant te zijn voor verticale creep. Hierbij strekt de betekenis van een concept zich uit tot minder ernstige of intense verschijnselen. Een voorbeeld hiervan is ‘trauma’ dat ook wordt gebruikt voor ervaringen van relatief milde of plaatsvervangende tegenslagen. Semantisch bleken, ook een voorbeeld van verticale creep, kun je zien als een verschuiving of verandering in de betekenis. Een voorbeeld hiervan is het loslaten van criteria in definities van psychiatrische aandoeningen.

In 2020 hebben McGrath en Haslam³⁶ de Harm Concept Breadth-Scale (HCBS) ontwikkeld en gevalideerd. Het is een meetinstrument om individuele verschillen in schade inflatie te meten. Schade inflatie is de individuele tegenhanger van concept creep. De HCBS beoordeelt de variabiliteit in de uitgestrektheid van schade-concepten (b.v. pesten, psychische aandoening, vooroordeel, trauma) zodanig dat deze concepten verwijzen naar een breder scala aan verschijnselen bij mensen die hoog scoren op de schaal. Drie studies hebben aangetoond dat de HCBS een valide en betrouwbare meting is van een potentieel belangrijke nieuwe individuele verschilvariabele. Individuele verschillen in de mate waarin individuen

35. “Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology,” Katerina Vylomova, Sean Christopher Murphy, Nick Haslam, geraadpleegd 25-08-2021, <https://aclantology.org/W19-4704>.

36. Melanie J. McGrath, Nick Haslam, “Development and validation of the Harm Concept Breadth Scale: Assessing individual differences in harm inflation,” PLoS ONE 15(8), geraadpleegd 15-09-2021, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0237732>.

brede of beperkte opvattingen van schade gerelateerde concepten zoals pesten, trauma, vooroordeel en psychische aandoeningen hebben, zijn gerelateerd en onderscheiden van constructies die zorgen voor anderen en kwetsbaarheid inhouden.

In 2021 schreven Vylomova en Haslam³⁷ een hoofdstuk voor het boek “Computational approaches to semantic change”, waarbij ze verslag deden van onderzoek naar de linguïstische dimensie van concept creep. Bij steekproeven hebben ze gebruik gemaakt van computationele modellen. De diachronische analyse maakt de trend, van de in deze steekproef gebruikte schade gerelateerde concepten, om semantische verbreding te ondergaan van 1970 tot 2010 zichtbaar, alhoewel de trajecten van bepaalde concepten noch consistent noch lineair zijn geweest. Sinds de jaren 1990 hebben bijvoorbeeld ‘verslaving’, ‘pesten’ en ‘intimidatie’ zich verbreed maar de breedte van ‘trauma’ en ‘vooroordeel’ is relatief statisch gebleven. Maar de analyse van semantische verplaatsing wijst op een meer consistent diachronisch patroon; het merendeel van de concepten veranderden substantieel het meest van 1980 tot 1990 en veranderden daarna steeds minder. Deze bevindingen impliceren dat de maatschappelijke en culturele veranderingen die plaatsvonden in de laatste twee decennia van de 20^e eeuw waarschijnlijk cruciaal zijn voor het begrijpen van concept creep. Tenslotte liet de analyse van paarsgewijze overeenkomsten veranderde patronen van gelijktijdig voorkomen voor elk concept zien, dat verduidelijkte hoe de betekenissen ervan zijn verschoven en uitgebreid gedurende vier decennia. Gedurende deze periode hebben enkele concepten volledig nieuwe associaties gekregen (bijvoorbeeld cyber-pesten), sommige hebben nieuwe semantische domeinen toegevoegd (b.v. ‘verslaving’ heeft gedrag opgenomen dat niet geassocieerd is met inname, zoals gamen en smartphone gebruik) en andere concepten hebben de nadruk verlegd (bijvoorbeeld trauma wordt minder geassocieerd met lichamelijke verwonding en meer met psychologische stress) en anderen refereren naar minder ernstige symptomen (bijvoorbeeld ‘depressie’ wat geassocieerd wordt met somberheid in de eerste twee maanden na het overlijden van een geliefde). Gezamenlijk ondersteunen deze bevindingen de aanwezigheid van zowel horizontale als verticale creep, zoals Haslam³⁸ in 2016 voor de eerste keer heeft beschreven

2.4. OORZAKEN VAN CONCEPT CREEP

Haslam³⁸ probeert in 2016 oorzaken voor concept creep aan te reiken.

37. Vylomova, Haslam, “Semantic changes in harm-related concept in English,” 93-121.

38. Haslam, “Concept Creep: Psychology’s Expanding Concepts of Harm and Pathology,” 1-17.

Allereerst verwijst Haslam hierbij naar het feit dat, in de zin van Ian Hacking³⁹, deze concepten menselijke soorten zijn in plaats van natuurlijke soorten. En omdat menselijke soorten niet verwijzen naar tijdloze categorieën, die onafhankelijk zijn van sociale conventie en praktijk, zou dit verklaren waarom psychologische concepten elastische betekenissen kunnen hebben. Ze hebben dus geen scherpe, detecteerbare categoriegrenzen en hierdoor vallen de meeste psychische aandoeningen op een continuüm van normaliteit tot aandoeningen. In hoofdstuk 3 wordt het onderscheid tussen natuurlijke soorten en menselijke soorten, looping effecten en reacties hierop verder uitgewerkt. Probleem bij deze verklaring is dat het hebben van elastische conceptuele grenzen niet automatisch betekent dat die concepten zich ook allemaal gemeenschappelijk moeten uitbreiden. In principe zouden de betekenissen zich ook moeten kunnen inkrimpen. Het levert ook geen verklaring voor het feit dat concept creep het meest duidelijk is voor negatieve concepten of waarom het horizontale en verticale vormen aanneemt. Het feit dat psychologische concepten menselijke soorten zijn verklaart creep niet maar maakt het wel mogelijk.

Een tweede verklaring zou zijn dat concept creep een neveneffect is van grote maatschappelijke en technologische veranderingen. Hiermee zou een horizontale uitbreiding, waarbij nieuwe vormen van een bestaand fenomeen worden toegevoegd, zoals bijvoorbeeld internetverslaving, wel te verklaren zijn. Maar dit levert geen afdoende verklaring voor het feit dat concepten uitbreiden in plaats van inkrimpen en waarom dit duidelijker moet zijn voor negatieve concepten en de vraag is ook hoe je hiermee een verticale uitbreiding kunt verklaren?

De derde verklaring zou zijn dat succesvolle concepten de neiging hebben om nieuw semantisch gebied te koloniseren. Net zoals een succesvol soort zijn eigen territorium vergroot, binnenvalt en zich aanpast aan nieuwe gewoonten, zullen ook succesvolle concepten en disciplines hun bereik in nieuwe semantische niches uitbreiden. Psychologische concepten hebben veel succes de laatste decennia, waarin er sprake is van het opkomen van “psychologisering” van ervaringen in onze naoorlogse samenleving. Er is ook een groeiende publieke invloed op de onderzoeksoutput en het aantal professionals.

Intellectuele krachten binnen de psychologie en culturele trends binnen de samenleving als geheel vormen de vierde verklaring. Psychologisering kan niet alleen verklaren waarom negatieve concepten hun semantisch bereik hebben uitgebreid in plaats van ingekrompen. Maar het kan ook verklaren wat deze conceptuele veranderingen samen verbindt als een algemeen fenomeen: alle concepten zijn prominente psychologische ideeën. Maar toch is deze verklaring alleen niet voldoende, want de relatieve frequentie van het gebruik van het woord ‘psychologie’ of ‘psychologisch’ is niet meer opvallend geworden tijdens de

39. Ian Hacking, *The Social Construction of What?* (Cambridge: Harvard University Press, 1999).

periode waarin de creeping concepten het meest sterk aanwezig zijn. Concluderend kunnen we stellen dat geen van deze 4 verklaringen een sluitende verklaring geven voor het ontstaan van concept creep.

Naar aanleiding van deze bovenstaande oorzaken stelt Furedi⁴⁰ (2016) zich de vraag wat de drijfveren van het proces van concepten concept creep zijn. Hij beschrijft dat de enkelvoudige focus op negatieve concepten niet in de eerste plaats het resultaat is van factoren intrinsiek aan ontwikkelingen binnen de psychologie. Het is voor Furedi juist een weerspiegeling van drie bredere culturele invloeden, die met elkaar verbonden zijn. Ten eerste de uitbreiding van de betekenis van schade, waarbij zowel de gevoeligheid voor schade wordt geïntensiveerd als ook de neiging om een verscheidenheid aan menselijke acties als toxisch en traumatisch te pathologiseren. Westerse samenlevingen worden volgens Furedi gedomineerd door een cultuur van angst, waarbij een groeiend bereik van elke menselijke ervaring omgedoopt wordt tot schadelijk. En hierbij hebben recent uitgevonden vormen van emotionele schade de fysieke schade van het alledaags bestaan aangevuld. De diagnose van psychologische schade moet worden geïnterpreteerd volgens Furedi als een handeling van sociale constructie in plaats van de ontdekking van objectieve feiten.

Ten tweede de herdefinitie van persoonlijkheid. Emotionele schade wordt geïnterpreteerd als schade die de identiteit levenslang kan beschadigen. Hoe mensen omgaan met pijnlijk ervaringen wordt sterk cultureel en historisch beïnvloed. Maar in de 21^e eeuw is er in de Westerse wereld een gebrek aan geloof in de capaciteit van mensen om met ervaring van tegenslag om te gaan. In onze huidige cultuur is leed niet iets om mee te leven, maar een aandoening die behandeling vereist. De meeste schadeconcepten die Haslam schetst zijn niet alleen omstandigheden die moeten worden geleden maar ze geven ook identiteit. De getraumatiseerde, de psychisch zieke worden niet alleen eenvoudig gekweld door hun aandoeningen, maar het is wie ze zijn.

Ten derde de neiging om kwetsbaarheid te normaliseren als het definiërend kenmerk van de menselijke conditie. Kwetsbaarheid wordt gebruikt om de claim te benadrukken dat mensen en hun samenlevingen een gebrek hebben aan de emotionele en psychologische bronnen die nodig zijn om keuzes te maken en om te gaan met verandering en met tegenslag. De volkscultuur moedigt de visie ook aan dat samenlevingen en mensen zwak zijn en ondersteuning nodig hebben. Een voorbeeld is dat kinderen als individuen per definitie als kwetsbaar worden beschouwd dit gezien hun fysieke en emotionele onvolwassenheid. Kwetsbaarheid is dus een essentiële eigenschap van kinderen en het is intrinsiek aan hun identiteit en persoonlijkheid. Anderen die massaal als kwetsbaar worden gedefinieerd zijn vrouwen, ouderen, etnische minderheden, mensen met een beperking, armen

40. Furedi, "The Cultural Underpinning of Concept Creep," 34-39.

enzovoort. Kwetsbaarheid bestaat niet in relatie tot een specifieke ervaring of gebeurtenis maar het is 'kwetsbaar voor alles'.

In 2020 benoemen Nick Haslam e.a.⁴¹ opnieuw een aantal factoren die verantwoordelijk zijn voor semantische verbreding van schade gerelateerde concepten. Omdat het factoren betreft die complex en gecorreleerd zijn en op meerdere niveaus betrokken zijn is er geen definitief antwoord op de vraag wat concept creep veroorzaakt. In dit artikel worden onder andere de aanvankelijke verklaringen, dat schade gerelateerde concepten menselijke soorten zijn en dat succesvolle concepten de neiging hebben om een nieuw gebied te koloniseren, niet meer aangehaald. De causale invloeden die worden beschreven komen vanuit culturele verschuivingen, maatschappelijke veranderingen en intentionele veranderingen door gemotiveerde politieke actoren. Ik zal deze invloeden achtereenvolgens bepreken.

De eerste causale oorzaak zijn culturele verschuivingen, waarbij de groeiende gevoeligheid voor schade in Westerse culturen de meest aannemelijke verklaring is van concept creep. Dit toont zich in een toename van op schade gebaseerde moraliteit. Als mensen collectief meer gevoelig worden voor schade in hun omgevingen, dan mogen we verwachten dat ze een grotere variëteit van fenomenen als schadelijk identificeren. Met als resultaat uitgebreide concepten van schade. Uitgangspunt zijn de vijf domeinen van morele zorgen (voorgesteld door Moral foundations Theory van Graham), te weten schade, eerlijkheid, in-group, autoriteit en puurheid. Elk moreel moraal systeem is onderscheidend, omdat het een apart set van geassocieerde zorgen, deugden en ondeugden representeert. Schade refereert hierbij naar zaken van wreedheid, het lijden van anderen en de deugd van compassie, zorgen en vriendelijkheid. Door relatieve woordfrequenties te verzamelen (gemiddeld 55 woorden) uit enorme Google Boeken-corpus van gedigitaliseerde boeken, middels Google NGram Viewer, konden conclusies getrokken worden. Schade liet een lichte daling zien tot ongeveer 1960, gekenmerkt door merkbare korte termijn stijgingen rond de twee wereldoorlogen en dan een snelle stijging vanaf 1980. Deze scherpe, gestage stijging is consistent met Haslams⁴² propositie (2016) met betrekking tot concept creep en de computationele analyses van Vylomova e.a.⁴³ (2019), die de jaren 80 en 90 identificeerde als de periode van de grootste conceptuele verandering. Wat de bredere culturele trends

41. Haslam e.a., "Harm inflation: Making sense of concept creep," 254-286.

42. Haslam, "Concept Creep: Psychology's Expanding Concepts of Harm and Pathology," 1-17.

43. Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology," Katerina Vylomova, Sean Christopher Murphy, Nick Haslam, geraadpleegd 25-08-2021, <https://aclantology.org/W19-4704>.

betreft ziet Pinker (2011)⁴⁴ een beschavingsoffensief waarbij rechten centraal staan en er de wens is om geweld uit te roeien maar ook een algemene sensibilisatie voor schade is. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor een horizontale uitbreiding met een opkomende gevoeligheid voor “nieuwe vormen van toegebrachte schade” en voor een verticale uitbreiding (kleinste spoortje van een denkwijze die tot schade kunnen leiden). Maar deze verklaring is specifiek gericht op geweld en niet op negativiteit in het algemeen en is daarom zeker niet van toepassing op psychische aandoeningen.

De tweede causale invloed zijn maatschappelijke veranderingen. Verruimende concepten van schade kunnen niet alleen verschuivingen in culturele waarden weerspiegelen maar ook de bezorgdheid/vooringenomenheid voor schade. Daarnaast kunnen deze maatschappelijke veranderingen ook voortkomen uit objectieve veranderingen in sociale omstandigheden. In het bijzonder kunnen ze te wijten zijn aan een afname van de frequentie van schadelijke verschijnselen waaraan mensen in het dagelijks leven worden blootgesteld. Maar ondanks de schijnbare afname van bijna alle vormen van geweld betoogt Pinker (2018)⁴⁵ dat mensen zo mogelijk meer gericht zijn op de prevalentie van schade dan in vroegere tijden. Anders gezegd: naarmate de percentages van objectieve schade afnemen, kunnen concepten van schade zich uitbreiden om nieuwe en voorheen onschadelijke fenomenen te omvatten, waardoor schade op net zoveel plaatsen aanwezig lijkt te zijn zoals het voorheen was. Dit mechanisme wat vermindering in objectieve prevalentie van schade koppelt aan de semantische inflatie van schade gerelateerde concepten is experimenteel onderzocht door Levari e.a. (2018)⁴⁶. In zeven studies werd bewijs gevonden voor door prevalentie veroorzaakte conceptverandering, waarbij mensen hun concepten uitbreiden als reactie op de afnemende blootstelling aan gevallen van die concepten. Deze bevindingen impliceren dat concept creep veroorzaakt kan worden door de afnemende prevalentie van de verschijnselen die relevant zijn voor die concepten. Als het percentage aan misdaad en bijvoorbeeld auto-ongelukken afneemt, kunnen concepten van trauma verbreden om minder ernstige schade te includeren.

De derde causale invloed zijn intentionele veranderingen door gemotiveerde politieke actoren. O.a. Sunstein⁴⁷ en Furedi⁴⁸ hebben beschreven dat sommige gevallen van concept creep zeker het werk zijn van opzettelijke spelers. Deze spelers zoeken actief naar uitbreiding van concepten om bepaalde doelen te dienen.

44. Steven Pinker, *The better angels of our nature: A history of violence and Humanity* (London, Penguin, 2011).

45. Pinker, *The better angels of our nature: A history of violence and Humanity*.

46. David E. Levari, Daniel T. Gilbert, Timothy D. Wilson, Beau Sievers, David M. Amodio, Thalia Wheatley, “Prevalence-induced concept change in human judgment,” *Science* v360n6396 (2020): 254-286.

47. “The Power of the Normal,” SSRN, 26-11-2018/28-11-2018/geraadpleegd 07-10-2021, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3239204.

48. Furedi, “The Cultural Underpinning of Concept Creep,” 34-39.

Dit is mogelijk omdat sommige oordelen van ons instabiel zijn. En wel in de zin dat ze een artefact zijn van, of van binnenuit zijn ontstaan voor wat we nog meerzien. Bij sensorische perceptie geldt dat of een object voor ons blauw of paars is, afhangt van de andere objecten die het omgeven en dit is ook van toepassing op ethische oordelen. Als gedrag in het algemeen achteruit gaat, kunnen die acties die voorheen als slecht of vreselijk gezien werden nu als goed of licht slecht gezien worden (oppobrium contraction). Daarentegen als gedrag in het algemeen verbetert, kunnen acties die voorheen als goed of licht slecht gezien werden nu echt slecht of vreselijk lijken (oppobrium expansion). Het idee van concept creep als een gemotiveerd fenomeen kunnen we belichten aan de hand van twee motivatiedomeinen die expansieondernemers stimuleren. Ten eerste het versterken van de waargenomen ernst van sociale problemen. Het kan een vorm van tactiek zijn, om de waargenomen ernst van een door een beweging gekozen sociaal probleem te versterken. Voorbeelden hiervan zijn het activisme dat seksuele intimidatie probeert uit te roeien en gendergelijkheid promoot. Aanvankelijk verwees seksuele intimidatie naar het gebruik van bedreigingen of steekpenningen om seks van werknemers af te persen, maar in het tijdperk van MeToo omvat het ook gewoon verbaal en online gedrag. Ten tweede morele, politieke of juridische reacties van reeds gelegitimeerde schade naar nieuwe vermeederen.

Haslam geeft aan dat toekomstig onderzoek naar de oorzaken van concept creep zal moeten uitwijzen welke culturele veranderingen nu precies hebben bijgedragen aan concept creep, maar ook hoe en waar een toenemende gevoeligheid voor schade is ontstaan in onze samenleving en welk proces de semantische verbreding versnelde. En of het verband van verminderde prevalentie van een fenomeen en verruimende concepten ervan, een geloofwaardig mechanisme is om verruimde concepten van schade te verklaren. Daarnaast is er ook onderzoek nodig om te bepalen in welke mate concept creep een weerspiegeling is van opzettelijk expansief ondernemerschap door de politiek of door andere actoren.

3. DYNAMISCH NOMINALISME, MENSELIJKE SOORTEN EN NATUURLIJKE SOORTEN, LOOPING EFFECTEN.

Nick Haslam⁴⁹ beschrijft, onder verwijzing naar Ian Hacking⁵⁰, dat veranderingen in concepten van menselijke soorten de realiteit veranderen. Dit

49. Haslam, "Concept Creep: Psychology's Expanding Concepts of Harm and Pathology," 1-17.

50. Ian Hacking, "Making up people," in *Reconstructing Individualism*, Red. T. Heller, M. Sosna, D. Wellberry (Stanford, Stanford University Press, 1986) 161-171.

heeft een looping effect op hoe mensen zichzelf en een ander begrijpen. Hoe we onze ervaring classificeren en interpreteren is sociaal gevormd en het beïnvloedt hoe we ons gedragen en interacteren. Hierdoor worden, door wat Hacking het ‘dynamisch nominalisme’ noemde, nieuwe soorten mensen tot stand gebracht. In dit hoofdstuk wordt dynamisch nominalisme, de indeling van Hacking in menselijke soorten en natuurlijke soorten, kritiek op deze indeling en looping effecten besproken.

3.1. DYNAMISCH NOMINALISME.

Hacking⁵¹ beschrijft dat rond 1820 heel veel statistieken opkamen, waarvan de cijfers zijn gebaseerd op observaties van afwijkend gedrag. Het is een numerieke analyse van zelfmoord, prostitutie, landloperij enzovoort. Het tellen zorgt voor eigen onderverdelingen en herschikkingen. Er zijn nieuwe sporen gemaakt om mensen in te passen en op te sommen. Hacking suggereert hierbij dat, toen het onderscheid eenmaal gemaakt was, er effectief nieuwe realiteiten ontstonden. Hij geeft hierbij het voorbeeld van meervoudige persoonlijkheid, dat als een idee en klinisch fenomeen rond 1875 werd uitgevonden. Voor deze periode was er slechts verslag gedaan van een tot twee gevallen van meervoudige persoonlijkheid, maar vanaf deze tijd kwamen er talloze patiënten met deze aandoening. Er is dus in de 19^e eeuw sprake van een enorme toename van labels, wat mogelijk gebaseerd is op sociale en individuele controle. Hierdoor zijn er in deze tijdsperiode enorm veel soorten mensen voortgebracht.

Dit ‘making up people’ heeft betrekking op het debat tussen realisten en nominalisten. De fundamentele vraag in dit debat is of er iets in de werkelijkheid overeenkomt met universalia of dat er alleen maar particularia zijn. Bij het realisme beantwoorden universalia juist aan objectieve werkelijkheden. Het zijn mind-onafhankelijke objecten, dit betekent dat universalia zijn gegeven door de natuur en dat zij onafhankelijk van iedere waarnemende, menselijk mind bestaan. Maar nominalisten betogen dat er geen universalia zijn, een begrip is hierbij louter een naam (nomen). Het nominalisme gaat ervan uit dat de termen waarmee de mens de werkelijkheid om zich heen benoemt slechts woorden en namen zijn en geen aanduiding van objectief bestaande reële entiteiten. Alles wat bestaat zijn particularia en het is de menselijke conventie die details individualiseert.

Hacking past deze vraag van het debat realisme-nominalisme toe op wat hij “mensen” noemt – soorten mensen, hun belichaming, karakter, emoties enzovoort. Hij vraagt zich af of mensen zijn gegeven door de natuur (gesorteerd en gecategoriseerd onafhankelijk van het menselijk intellect) of dat ze artefacten zijn van menselijke conventies (sociale constructies). De traditionele realist gaat uit van het idee van een natuurlijk geordende wereld, waarbij we, als de wetenschap

51. Hacking, “Making up people,” 161-171.

voortuitgaat, de vooraf gegeven categorieën gaan herkennen en een naam gaan geven. Deze categorieën zijn onafhankelijk van de mens en we ontdekken ze door de wetenschap. De statisch nominalist houdt het idee aan dat alle classificaties, taxonomieën en klassen worden opgelegd door menselijke conventies en niet door de natuur.

Volgens Hacking is dit statisch nominalisme om twee redenen fout. Veel categorieën komen van de natuur en niet van de mind van mensen en daarnaast zijn onze categorieën niet statisch. Daarom introduceert Hacking het dynamisch nominalisme wat gelegen is tussen het statisch nominalisme en het traditioneel realisme. Hacking gaat ervan uit dat veel categorieën van de natuur komen en niet van de mind van de mens. Maar deze categorieën zijn niet statisch, omdat de handelingen van sorteren, benoemen en het classificeren, invloed hebben op de individuen, die in deze categorieën zijn geclassificeerd. Het creëren van nieuwe manieren van het classificeren van mensen verandert de epistemische en morele relaties van de personen met zichzelf, inclusief hun zelfconcepten en eigenwaarde. Ze veranderen zelfs hoe deze personen hun eigen verleden herinneren⁵². Je zou dynamisch nominalisme ook kunnen zien als een ‘dialectisch realisme’: soorten mensen komen in wording als een resultaat van de dialectiek tussen classificaties en de geclassificeerde. Maar je kunt het ook beschouwen als ‘realisme in actie’ en wel omdat volgens Hacking ‘echte klassen van mensen’ opnieuw gesorteerd worden op nieuwe en specifieke manieren.

Dynamisch nominalisme zorgt slechts voor een gedeeltelijk raamwerk. Dit komt omdat iedere categorie zijn eigen geschiedenis heeft en hierdoor is er geen algemeen, uniform verhaal te vertellen over ‘making up people’. Dit gedeeltelijke raamwerk bestaat uit twee vectoren. Een wetenschappelijke etikettering, waarbij van bovenaf wordt gelabeld door een gemeenschap van experts die een ‘werkelijkheid’ creëren. En deze werkelijkheid maken sommige mensen zich eigen. En daarnaast een vector van onderaf, die tot stand komt door de reactie van het individu. Dit is de vector van autonoom gedrag van een gelabelde persoon die zelf een werkelijkheid schept, waar elke expert mee te maken krijgt. Naast deze twee vectoren leveren ook andere factoren een rol bij ‘making up people’. Een voorbeeld zijn de officiële statistieken (medici schrijven een autopsieverslag van de zelfdoding en statistici tellen en classificeren deze doodsoorzaken) die ook bijdragen aan ‘making up people’. En daarnaast kunnen individuen ook dienen als rolmodellen, waardoor ze weer nieuwe rollen creëren.

52. Hacking, “The Looping Effects of Human Kinds,” 351-394.

3.2. MENSELIJKE SOORTEN EN NATUURLIJKE SOORTEN

De definitie van menselijke soort is voor Hacking⁵³ geen duidelijke, afgebakende klasse van classificaties. Hij gebruikt de door hem geïntroduceerde term ‘menselijke soort’ om soorten, de systemen van classificatie, te benadrukken. Als we soorten gedrag, handeling of temperament nemen om soorten mensen te karakteriseren, dan noemt Hacking dit menselijke soorten. Voorbeelden van menselijke soorten zijn psychiatrische patiënten, zwangere tieners, kindermisbruikers, werkelozen enzovoort. Menselijke soorten zijn dus sociale constructies, die worden bestudeerd in de mens- en sociale wetenschappen. Hierdoor verkrijgen we over deze soorten een systematische, algemene kennis en hiermee kunnen algemene waarheden over mensen worden geformuleerd. Deze generalisaties moeten wel sterk genoeg zijn, zodat ze lijken op wetten over mensen, hun acties en hun gevoelens. Bij dit model is er voor Hacking maar een soort causaliteit relevant: efficiënte causaliteit. Dat wil zeggen de ene gebeurtenis brengt een andere teweeg.

Samengevat kun je zeggen dat menselijke soorten betrekking hebben op bepaalde mensen en gedragingen op een bepaald moment, in een bepaalde sociale setting, terwijl natuurlijke soorten naar altijd dezelfde soorten verwijzen. Menselijke soorten zijn ook beladen met sociale waarden waarbij natuurlijke soorten waardenneutraal zijn. Een voorbeeld dat Hacking hiervan geeft is modder, dat (in een Westerse visie) niet intrinsiek goed of slecht is. Menselijke soorten zijn ook het onderwerp van looping effecten door het zelfbewustzijn van de meeste geclassificeerden.

Hacking claimt dat onze praktijken van classificeren de menselijke soorten kunnen beïnvloeden op manieren die niet mogelijk zijn bij de natuurlijke soorten. Dit wil hij onderzoeken door na te gaan of het waar is dat de feedbackmechanismen, (die Hacking zelf heeft beschreven, zie paragraaf 3.3), invloed hebben op menselijke soorten en niet op chemische en biologische soorten.

3.3. KRITIEK OP DE INDELING MENSELIJKE SOORTEN EN NATUURLIJKE SOORTEN

Rachel Cooper⁵⁴ betoogt dat Hacking niet heeft laten zien dat menselijke soorten geen natuurlijke soorten kunnen zijn. Hacking neemt als uitgangspunt dat onze praktijken van classificeren soorten beïnvloeden op een manier die niet

53. Ian Hacking, *The Social Construction of What?*.

54. Rachel Cooper, “Why Hacking is Wrong about Human Kinds,” *The British Journal for the Philosophy of Science*, v55 nr 1 (2004): 73-85.

mogelijk is bij natuurlijke soorten. Er zijn veel verklaringen over wat natuurlijke soorten nu eigenlijk zijn, maar deze verklaringen zijn allemaal controversieel. In de context van deze scriptie zal ik hier nu niet verder op ingaan. Er is dus nog steeds veel discussie over wat nu natuurlijke soorten zijn. De vraag is dan ook hoe kun je dan besluiten dat menselijke soorten onderscheidend zijn?

Cooper wil in “Why Hacking is Wrong about Human Kinds” betogen dat Hacking er niet in is geslaagd om te laten zien dat menselijke soorten geen natuurlijke soorten kunnen zijn. De feedback, die volgens Hacking mensen zo verschillend maakt van natuurlijke soorten, zou op twee niveaus moeten werken: een cultureel niveau en een conceptueel niveau.

Ten eerste: de feedback op cultureel niveau. Deze feedback is afhankelijk van de beschrijving van een soort persoon die de volkscultuur betreedt. Volgens Hacking zijn menselijke soorten geen natuurlijke soorten omdat feedback op een bepaalde manier plaatsvindt. Feedback in menselijke soorten gebeurt omdat mensen zich bewust zijn van de wijze waarop ze beschreven en beoordeeld worden. Maar volgens Cooper laat dit wel enig verschil zien tussen menselijke soorten en andere soorten, maar de vraag is of dit verschil enige fundamentele betekenis heeft. Veel andere soorten entiteiten kunnen immers worden beïnvloed door mechanismen waarvoor alleen entiteiten van dat type kwetsbaar zijn. Menselijke soorten worden beïnvloed door ideeën van personen, maar bijvoorbeeld bacteriën worden beïnvloed door antibiotica. Maar dit telt voor niemand als bewijs dat bacteriële soorten geen natuurlijke soorten zijn. Als je een extra premisse toevoegt kun je wel zeggen dat menselijke soorten verschillend zijn van natuurlijke soorten: namelijk het worden beïnvloed door ideeën is van grotere metafysische betekenis dan beïnvloed worden door b.v. antibiotica.

Daarnaast suggereert Hacking ook dat feedback, die veroorzaakt wordt doordat de persoon zich bewust is dat hij/zij geclassificeerd is, sneller plaatsvindt dan dat het natuurlijke soorten betreft. Maar dit staat ter discussie want de vraag is of menselijke soorten wel sneller veranderen dan bijvoorbeeld virussen en bacteriën muteren. Dus het verschil in snelheid van feedback is ongeschikt om een fundamenteel metafysisch onderscheid te maken tussen menselijke en natuurlijke soorten.

Een alternatief idee is dat idee-afhankelijkheid belangrijk is omdat het de subjectieve aard van een soort laat zien. Het argument zou dan zijn dat, terwijl natuurlijke soorten objectief zijn, menselijke soorten subjectief zijn omdat ze worden beïnvloed door ideeën. Dit zou de reden zijn dat menselijke soorten geen natuurlijke soorten kunnen zijn. Maar het probleem hierbij is dat entiteiten op twee fundamenteel verschillende betekenissen idee-afhankelijk kunnen zijn. En slechts één betekenis is indicatief voor subjectiviteit.

Allereerst idee-afhankelijkheid wat zorgt voor objectieve veranderingen in entiteiten (zoals het idee over jouw lichaamsgewicht wat ervoor zorgt dat je afvalt). Het zorgt voor objectieve veranderingen in entiteiten en is daarom prima verenigbaar met een soort dat objectief is. Daarnaast is er een idee-afhankelijkheid

die juist zorgt voor subjectieve veranderingen in entiteiten. Ideeën die gangbaar zijn in een volkscultuur zorgen ervoor dat eigenschappen van bijvoorbeeld “een aantrekkelijke vrouw” in de loop van de tijd zijn gewijzigd (bijvoorbeeld van volgzame huisvrouw naar zelfstandige, onafhankelijke partner). Deze verandering is een relationele verandering en dat wil zeggen dat de soort “aantrekkelijke vrouw” slechts een subjectieve soort is en dus geen natuurlijk soort kan zijn.

Hacking heeft laten zien dat menselijke soorten idee-afhankelijk zijn. Maar hij heeft niet aangetoond dat menselijke soorten subjectief zijn (en dus geen natuurlijke soorten kunnen zijn). Hij heeft niet aangetoond dat menselijke soorten idee-afhankelijk zijn waardoor juist relationele veranderingen in plaats van objectieve veranderingen ontstaan. Hacking zorgt wel voor tal van voorbeelden zoals ideeën over bijvoorbeeld meervoudige persoonlijkheidsstoornissen. Maar deze ideeën zorgen juist voor echte veranderingen in de symptomen van een patiënt.

Ten tweede: de feedback op conceptueel niveau. Bij conceptuele feedback gaat Hacking uit van de definitie van een intentionele actie van Elizabeth Anscombe: “Je kunt van een actie X zeggen dat hij intentioneel is, als de actor op de vraag ‘waarom doe je X’ een reden geeft waarom hij dit doet. Als je geen antwoord kunt geven op ‘waarom’, omdat je je niet bewust bent dat je X hebt gedaan of je weet alleen van X af omdat je het slechts geobserveerd hebt (zoals blozen), of het is puur niet-mentaal (bijvoorbeeld spierspasme) dan is het gedrag niet-intentioneel”. In zijn argument dat feedback plaatsvindt in menselijke soorten volgt Hacking Anscombe. Intentionele acties zijn acties onder een beschrijving en intentionele acties maken ons het soort van persoon dat we zijn. Cooper betoogt echter dat Hacking de zin van Anscombe “under a description” foutief heeft geïnterpreteerd. Bij Anscombe gaat het alleen over alledaagse acties, waarbij je er vanuit mag gaan dat deze alledaagse intenties al zijn beschreven. Maar Hacking wil juist nieuwe situaties bespreken, waarbij hij nieuwe mogelijkheden voor actie wil creëren door nieuwe omschrijvingen na te gaan. Hij moet contrasteren wat mogelijk was voordat de beschrijving werd uitgevonden met wat daarna mogelijk is. Als je iemand vraagt om zijn acties uit te leggen dan vereist deze methode van bevragen wel beschrijvingen. Maar er zijn ook andere manieren om de intenties van iemand af te leiden, die niet afhankelijk zijn van beschrijvingen (bijvoorbeeld lichaamstaal). Hierdoor kun je niet concluderen dat beschrijvingen essentieel zijn voor intentionele acties. Dus Hacking heeft het volgens Cooper mis om te eisen dat beschrijvingen zijn vereist voor intentionele acties.

Cooper heeft aangetoond dat Hacking er niet in is geslaagd om te laten zien dat menselijke soorten geen natuurlijke soorten zijn. Als menselijke soorten natuurlijke soorten zijn dan suggereert dit dat het geheel van wetten, verklaringen en de basis van dergelijke inductieve gevolgtrekkingen, ontwikkeld in de natuurwetenschappen, kunnen worden overgedragen naar de menswetenschappen. En als menselijke soorten geen natuurlijke soorten zijn dan zijn onderscheidende verklaringen vereist.

Peter Zachar⁵⁵ heeft kritiek op de essentialistische notie waarbij psychiatrische aandoeningen als natuurlijke soorten worden geconceptualiseerd. Hierbij worden psychiatrische aandoeningen gedefinieerd met verwijzing naar een aantal noodzakelijke eigenschappen. Dit zou betekenen dat psychiatrische categorieën begrensde categorieën zijn en daarnaast ook voldoende interne voorwaarden hebben voor hun diagnose. Volgens Zachar is het conceptualiseren van psychiatrische aandoeningen als begrensde entiteiten in de natuur tegenstrijdig met het evolutionaire begrip van soorten en het begrip van geneeskunde van 'ziekte'. Bij ziekte is er namelijk sprake van een verstoring van de gezondheid, een schadelijke fysieke dan wel psychische afwijking of verstoring van de homeostase, ofwel het 'inwendig evenwicht' dat voor het normaal functioneren van het lichaam (en de psyche) noodzakelijk is. Om een ziekte of aandoening te diagnostiseren wordt vaak een bio-psycho-sociaal model gebruikt.

Daarom introduceert Zachar het concept van praktische soorten. Psychiatrische aandoeningen kunnen het beste worden beschouwd als behorend tot het continuüm van praktische soorten. Bij classificatie van praktische soorten zijn evenwichtige criteria vereist, die hun waarden in verschillende contexten veranderen. Dit in tegenstelling tot natuurlijke soorten die elke keer geïdentificeerd worden als hetzelfde ding. Hierdoor hebben praktische soorten geen perfecte betrouwbaarheid en sommige soorten hebben een hogere betrouwbaarheid dan andere soorten.

3.4. LOOPING EFFECTEN

Looping effecten hebben een dubbele boog (figuur 1). Allereerst hebben classificaties invloed op degenen die zijn geclassificeerd. Het kan veranderen hoe we kunnen denken over onszelf, of het kan ons gevoel van eigenwaarde of ons gedrag veranderen. Maar daarnaast passen sommigen van degenen die geclassificeerd en hierdoor veranderd zijn, het systeem van classificatie aan.

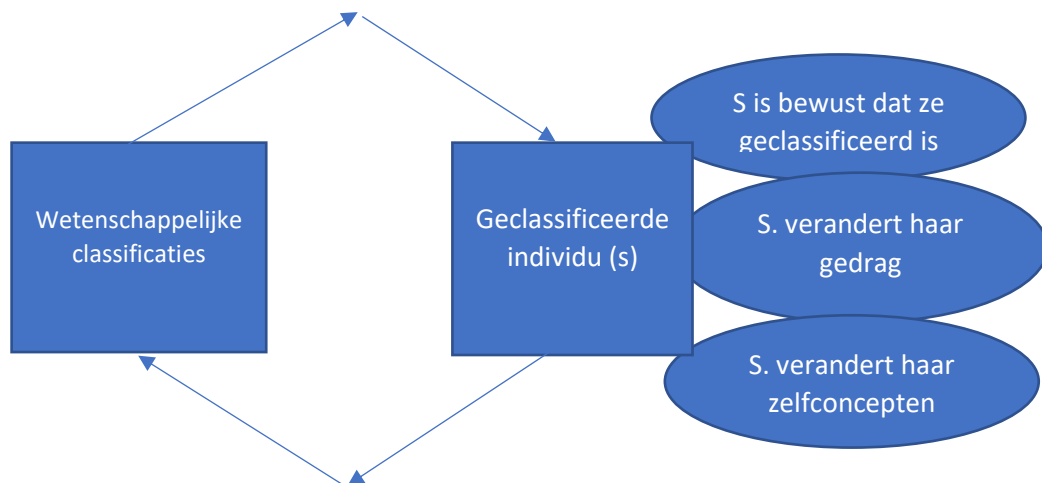
Hacking beweert dat looping effecten voor menselijke soorten twee gevolgen hebben. Het eerste gevolg is dat er veranderingen ontstaan in de individuen van dat soort en dit zorgt ervoor dat er veranderingen optreden in het soort zelf. Het soort kan bevestigd worden in zijn stereotypie, maar het tegenovergestelde kan ook gebeuren. Ten tweede is er, omdat het soort veranderd is, ook nieuwe kennis te vergaren over dat soort. Deze nieuwe kennis maakt op zijn beurt weer deel uit van wat er al bekend is over leden van het soort.

Naast natuurlijke en menselijke soorten zijn er volgens Hacking nog andere types van soorten op het gebied van sociale- en menswetenschappen. Van deze

55. Peter Zachar, "Psychiatric Disorders Are Not Natural Kinds," *Philosophy, Psychiatry & Psychology*, vol.7, nr 3 (2000): 167-182.

soorten is geen taxonomie, dat wil zeggen dat deze individuen niet op basis van wetenschappelijk of technologisch verband kunnen worden ingedeeld in groepen.

Figuur 1. Looping effecten volgens Hacking⁵⁶

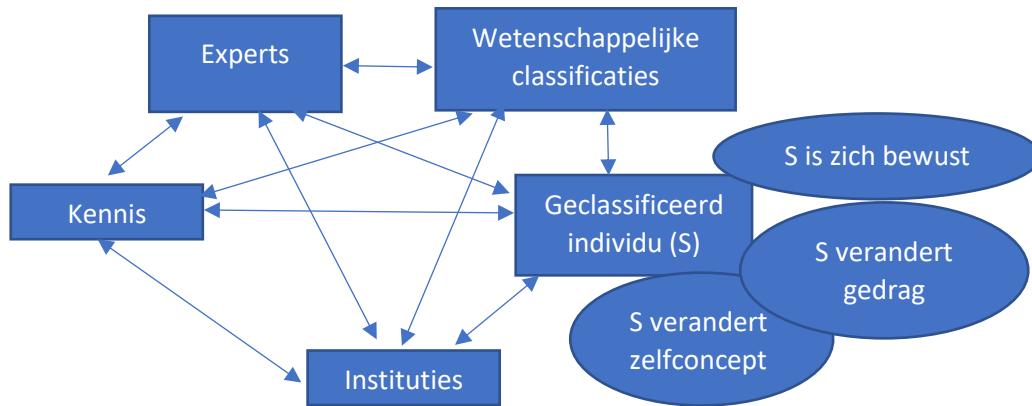
Hiertoe behoren bijvoorbeeld tweede orde soorten, waarvan normaliteit een voorbeeld is. Normaliteit wordt gebruikt om nieuwe menselijke soorten als afwijkingen van de norm te karakteriseren. Maar opvallend is dat de menselijke soorten die betrekking hebben op normaliteit zijn gedefinieerd in termen van abnormaliteit. Een ander voorbeeld zijn ontoegankelijke soorten, waarbij de geclassificeerde mensen niet kunnen opnemen hoe ze zijn geclassificeerd, zoals kinderen met zeer ernstig autisme.

In zijn latere werk pleit Hacking voor het opgeven van de notie van ‘natuurlijke soort’ en biedt een nieuw raamwerk (figuur 2) waarin we looping effecten kunnen begrijpen. In dit nieuwe raamwerk treden looping effecten naar voren door interactie van vijf assen. Naast de classificaties gemaakt door menswetenschappen (1) en mensen aldus geclassificeerd (2) zijn nu de volgende assen toegevoegd: de experts die classificeren en mensen bestuderen (3), instituties waarbinnen de experts en cliënten interacteren (4) en daarnaast is er een geheel van kennis over de mensen in kwestie als ook van experts die kennis genereren en toepassen in de praktijk (5).

De interactie tussen deze assen leidt tot veranderingen in zelfconcepten en gedrag van individuen, als ook tot veranderingen in elke component van dit causale netwerk, waardoor classificaties veranderen.

56. Tekin, “The Missing Self in Hacking’s Looping Effects,” 238.

Figuur 2. Looping effecten volgens de late Hacking⁵⁷

3.5. KRITIEK OP LOOPING EFFECTEN

Tsou⁵⁸ onderzoekt de analyse van Hacking⁵⁹ over looping effecten op psychiatrische classificaties en richt zich hierbij op zijn indeling van interactieve (menselijke) soorten en indifferente (natuurlijke) soorten. Hacking⁶⁰ beweert dat sommige classificaties van menswetenschappen (bijvoorbeeld schizofrenie, autisme) zowel interactief als indifferent zijn. Tsou betoogt dat classificaties voor deze aandoeningen niet interactief kunnen zijn en wel omdat mensen met een ernstige vorm van autisme / schizofrenie zich niet volledig bewust zijn van deze aandoening of hoe ze zijn geassocieerd. Om dit probleem op te lossen doet Hacking de volgende suggestie: looping includeert ook indirecte effecten op de verwachtingen en gedrag van degenen die interacteren met geassocieerde individuen. En op deze wijze zijn autisme en schizofrenie dus toch interactief. Maar als autisme en schizofrenie op deze wijze interactief zijn, hoe kunnen ze dan indifferent zijn? Er is dus sprake van een tegenstrijdigheid in Hacking's formulering van het onderscheid interactief – indifferent. Hacking kan niet claimen dat looping het enigste criterium is om interactieve en indifferente soorten te onderscheiden, terwijl hij tegelijkertijd toestaat dat soorten zowel interactief als indifferent zijn.

Deze verwardheid ontstaat door Hacking's dubbelzinnigheid over de term 'indifferent' en door zijn inconsistente toepassing van deze term op classificaties

57. Serife Tekin, "The Missing Self in Hacking's Looping Effects," 240.

58. Tsou, "Hacking on the Looping Effects of Psychiatric Classifications: What Is an Interactive and Indifferent Kind?," 329-344.

59. Hacking, *The Social Construction of What?*

60. Hacking, *The Social Construction of What?*

(in zijn onderscheid interactief – indifferent) en op classificatieobjecten (in zijn notie van interactieve en indifferente soorten). Om het verhaal van menselijke soorten te verduidelijken stelt Tsou voor dat het meest logisch is dat Hacking's relaas van interactieve en indifferente soorten verwijst naar het object van classificatie of soorten dingen in de natuur. Op deze wijze kunnen dergelijke soorten geassocieerd worden met een voorspelbare biologische basis, terwijl ze enig besef hebben van hoe ze zijn geclassificeerd. Deze verklaring past uitstekend voor aandoeningen zoals schizofrenie, depressie en angststoornissen. De classificaties voor deze aandoeningen zullen wel interactieve soorten zijn.

Een tweede kritiek heeft Tsou op de claim van Hacking dat de objecten, geclassificeerd door interactieve soorten, 'bewegende doelen' zijn. Hacking beschrijft dat een interactieve soort (zoals de classificatie 'paranoïde schizofrenie') verwijst naar een interactieve en indifferente soort (bijvoorbeeld het object van classificatie). Maar in de ogen van Tsou heeft Hacking geen overtuigende redenen gegeven om aan te nemen dat (indien de biologische afwijkingen, waaruit de classificatie bestaat, niet worden gewijzigd door looping effecten) looping effecten van deze classificatie het object van classificatie instabiel zullen maken. De analyse van Hacking veronderstelt impliciet dat looping effecten tot herzieningen zullen leiden in de criteria, die het lidmaatschap vormen voor een bepaalde classificatie. Maar Tsou stelt dat deze implicatie niet hoeft te volgen uit het vermeende bestaan van looping effecten en geeft ook aan dat looping effecten vaak triviale zijn. Dus voor Tsou is onvoldoende beargumenteerd dat de doelen van menselijke soort classificaties op basis van looping effecten, instabiele objecten van kennis zijn.

Serife Tekin⁶¹ beschrijft dat het causale traject van looping effecten complexer is dan tot nu toe werd gedacht. Hacking geeft slechts een oppervlakkige behandeling van het zelf en van psychische aandoeningen, waardoor hij er niet in slaagt om de noodzakelijke en voldoende voorwaarden voor het genereren van looping effecten expliciet te maken. Hacking beschrijft psychische aandoeningen en neemt hierbij meervoudige persoonlijkheid als voorbeeld. Hij nam waar dat de symptomen die de cliënten laten zien passen bij de populaire beschrijvingen van deze aandoening. En de veranderingen in de symptomen die deze doelgroep laat zien veranderen op hun beurt de classificatie van meervoudige persoonlijkheid. Hacking benadrukt daarbij dat menselijke soorten onderscheidend zijn omdat subjecten zich 'bewust' zijn van wat er met ze gebeurt. Ze worden beïnvloed door onze beschrijvingen en veranderen hun gedrag en zelfconcepten overeenkomstig. Met andere woorden zorgt de categorie (het resultaat van wetenschappelijk onderzoek), waarin het subject geplaatst is, ervoor dat ze anders op zichzelf reflecteert en oordeelt. Hierbij blijft het wel onduidelijk hoe en waarom het subject reageert op het geclassificeerd zijn op de manier dat ze doet. Natuurlijke soorten

61. Tekin, "The Missing Self in Hacking's Looping Effects,"), 227-256.

zouden volgens Hacking alleen veranderen wanneer naamgeving en classificering tot interventies leiden.

De claim dat looping effecten niet aanwezig zijn in natuurlijke soorten wordt door tegenstanders aangevochten. Dit omdat Hacking niet consistent is in de nadruk op ‘bewust’ zijn van geassocieerd worden als een noodzakelijke voorwaarde voor de generatie van looping effecten. Een voorbeeld dat Hacking zelf geeft zijn de vrouwelijke vluchtelingen die geen Engels spreken. Dit is een nadeel voor de mate waarin ze zich bewust zijn van hun labels en voor de mate van kennis die ze bezitten over hun categorisaties. Ondanks dit gebrek aan bewustzijn en/of beperkte toegang tot kennis over hun labels verwerven deze vrouwen zich toch karakteristieken, die geassocieerd zijn met hun categorie. Dus bewustzijn van geassocieerd zijn zou niet noodzakelijk zijn voor het genereren van looping effecten; dus natuurlijke soorten kunnen looping effecten tentoonstellen.

Tekin zelf is het eens met de claim dat natuurlijke soorten onderwerp zijn van enige feedbackeffecten. Maar zij beweert wel dat de typen van causale loops tentoongesteld in natuurlijke en menselijke soorten, met name in het geval van psychopathologie, significant verschillend zijn van elkaar. Dit is te wijten aan de complexiteit van de persoonlijkheid en de complexiteit van de strijd met psychische ziekten.

Hacking geeft via zijn model van looping effecten geen antwoord op de volgende drie vragen. Hoeveel van de verandering in de zelfconcepten en gedrag van de persoon is verbonden met de kennis die ze ontvangt over de diagnose? Hoeveel is verbonden met de bepaalde psychische aandoeningen waarvan ze het onderwerp is? Hierbij kun je denken aan ziektebeelden, zoals schizofrenie, waarbij iemand ontkent een ziekte te hebben en dus ook gebrek aan inzicht heeft in de gevolgen voor het eigen functioneren. En de laatste vraag is: hoeveel van de verandering in de zelfconcepten en gedrag van de persoon is verbonden met de klinische ‘behandeling’, die de cliënt ontvangt bij/na een diagnose? Uiteraard is het moeilijk om deze zaken te isoleren en kunnen veranderingen in de persoon verbonden zijn met een paar factoren, geen of zelfs allemaal.

In zijn latere werk gebruikt Hacking wel 5 assen maar de hierboven gestelde drie vragen blijven onbeantwoord. Het verloop van de ziekte en de invloed van de behandeling blijven buitengesloten van het causale net van looping effecten. Dit is te wijten aan de complexiteit van het zelf dat door Hacking niet wordt geïncorporeerd in het causale net van looping effecten. Het zelf is het onderwerp van een psychische aandoening, de diagnose en behandeling.

Hacking lijkt personen ergens te plaatsen tussen ‘feiten’, (zoals biologische, genetische, neurobiologische disposities en beperkingen, maar ook sociale culturele realiteiten) en daarnaast de ‘vrijheid’ te kiezen wat je wilt in het licht van deze feiten. Maar volgens Tekin is het niet eenvoudig om keuzes te maken in het licht van feiten. Menselijke capaciteiten voor besluitvorming werken op complexe manieren en staan iemand niet toe ‘vrije’ keuzes te maken in het licht van feiten. Het probleem is dat dit eenvoudige relaas van ‘het zelf’ van Hacking ons niet in

staat stelt om antwoord te geven op de drie vragen: hoe de zelfconcepten van een persoon en gedrag veranderen als reactie op kennis over de ziekte, het verloop van de ziekte en klinische behandeling.

Tekin introduceert daarom ‘het talrijke zelf’ en includeert dit in het oorzakelijke traject. Hij gebruikt voor dit ‘talrijke zelf’ de bijdrage van Ulric Neisser (1988) over het zelf. Neisser ziet het zelf als een complexe configuratie van verschillende soorten informatie die afkomstig zijn van de persoon en zijn sociale en fysieke omgeving. Tekin onderscheidt vijf verschillende aspecten van het zelf en samen vormen ze het ‘talrijke zelf’. Allereerst het ecologische zelf, of het zelf dat waarneemt en is gesitueerd in de fysieke wereld. Ten tweede het interpersoonlijke zelf, wat is ingebed in de sociale wereld en zich ontwikkelt door intersubjectiviteit. Ten derde het uitgebreide zelf of het zelf in de tijd dat is gebaseerd op geheugen en anticipatie. Ten vierde het privé-zelf wat is blootgesteld aan privé ervaringen en niet beschikbaar is voor anderen. En als laatste het conceptuele zelf of te wel het zelf dat het zelf aan het zelf weergeeft, door te putten uit de eigenschappen van het zelf en de sociale en culturele context waartoe zij behoort.

Belangrijk hierbij is het conceptuele aspect van het ‘talrijke zelf’, omdat het zelfconcepten herbergt die invloedrijk zijn in het sturen van gedrag. Zelfconcepten representeren het zelf aan het zelf en zijn het product van dynamische interactie tussen de aspecten van het zelf en de kenmerken van de sociale en culturele omgeving. En op hun beurt informeren en vormen zelfconcepten de aspecten van het zelf als ook enkele kenmerken van de sociale en culturele omgeving. Zelfconcepten zijn dus geïnformeerd door de kenmerken van de vier aspecten van het ‘talrijke zelf’ en door de belichaamde ervaringen van het subject in de wereld (zoals ziekte).

Het ‘talrijke zelf’ is een empirisch en filosofisch aannemelijk model van het zelf. De aspecten van het zelf reageren op ervaringen van echte mensen, zoals we die ontmoeten in het dagelijks leven en zijn onderwerp van onderzoek. Dit ‘talrijke zelf’ vangt dus de complexiteit van het zelf en het treffen met de psychische aandoening. Het maakt daarnaast duidelijk hoe zelfconcepten zijn gevormd, hoe ze evolueren en hoe ze gedragsveranderingen in personen motiveren. Dit ‘talrijke zelf’ verklaart het causale traject van looping effecten beter.

Ook Gallagher⁶² heeft een uitgebreide opvatting van het zelf, hij spreekt over een ‘pattern theory’ van het zelf. Volgens deze theorie wordt het zelf gevormd door een aantal karakteristieke kenmerken of aspecten die minimaal belichaamde, minimaal ervaringsgerichte, affectieve, intersubjectieve, psychologische /cognitieve, verhalende, uitgebreide en gesitueerde aspecten kunnen omvatten. De aspecten zijn georganiseerd in bepaalde patronen en een bepaalde variatie van een

62. Shaun Gallagher, “A Pattern Theory of Self,” in *Frontiers in Human Neuroscience*, Vol 7, Article 443 (2013), <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00443>.

dergelijk patroon vormt wat we een zelf noemen. Het zelf werkt als een complex systeem dat voortkomt uit dynamische interacties van aspecten waaruit het is samengesteld. Binnen een individu kunnen deze patronen gedurende de tijd veranderen door evolutionaire aanpassingen. Verschillende zelden zijn gevormd door verschillende patronen. In deze ‘pattern theory’ van Gallaher is het zelf werkzaam als een complex systeem dat afkomstig is van dynamische interacties van vormende aspecten. Dit complexe zelf kan (in tegenstelling tot het eenvoudige zelf van Hacking) veranderingen in gedrag en zelfconceptie van een persoon als reactie op een psychische aandoening (verloop, behandeling en kennis van de ziekte) verklaren.

Dings en de Bruin⁶³ laten zien dat een behandeling met Deep Brain Stimulation (DBS) verschillende effecten heeft op het zelf van de patiënten (zoals veranderd lichaamsbeeld, gevoelens van vervreemding, verlies aan vitaliteit enzovoort), maar er treden ook veranderingen op in relaties met anderen en in de professionele levens van mensen. Een beperkte opvatting van het zelf, zoals Hacking ons laat zien, richt zich maar op een of twee aspecten en dat zou onvoldoende zijn voor een algemene verklaring van de behandeling van DBS op het zelf.

Daarom stellen Dings en de Bruin een theoretisch model van het zelf voor dat rekening kan houden met deze veranderingen in het zelf als gevolg van DBS. Ze baseren zich op de ‘pattern theory’ van het zelf van Gallagher. Deze theorie is echter op metatheoretisch niveau beschreven en hierdoor doet Gallagher geen uitspraken over noodzakelijke of voldoende voorwaarden om een zelf te vormen. Dings en de Bruin hebben de theorie van Gallagher aangepast zodat dit theoretisch model van het zelf kan worden toegepast op individuele patiënten die een DBS behandeling hebben ondergaan.

De eerste vraag is welke aspecten en patronen van aspecten zijn karakteristiek voor DBS patiënten die lijden aan Parkinson, Obsessieve Compulsieve Aandoeningen (OCD) (theorie op het niveau van patroontype)? En de tweede vraag is welke aspecten en patronen van aspecten vormen *dit* zelf in plaats van een zelf? (theorie op het niveau van een bepaald token).

Om op de eerste vraag antwoord te geven wordt een onderscheid gemaakt tussen het ‘gezonde zelf’ en het ‘ziekelijke zelf’. Het gezonde zelf bestaat uit een normaal patroon van aspecten dat goed functioneert in het dagelijks leven. Dit in tegenstelling tot ‘ziekelijke zelf’ dat bestaat uit een abnormaal patroon van aspecten dat dysfunctioneel is en lijden veroorzaakt. De lijst van aspecten van Gallagher is het uitgangspunt en er wordt gekeken welk type patroon karakteristiek is voor OCD, waarbij de DSM-V definitie het uitgangspunt vormt.

63. Roy Dings, Leon de Bruin, “Situating the self: understanding the effects of deep brain stimulation,” *Springer Science + Business Media Dordrecht* (2015) 151-165, geraadpleegd 14-12-2021, <https://doi.org/10.1007/s11097-015-9421-3>.

De tweede vraag wordt beantwoord door het patroon van aspecten dat vormend is voor een zelf te individualiseren door deze aspecten te situeren en aan te geven hoe elk ervan door contextuele factoren is beïnvloed. Bepaalde interacties tussen de aspecten van het zelf en de omgeving worden namelijk meer duidelijk door het individuele zelf in zijn natuurlijke omgeving te plaatsen

Voor Dings en de Bruin treedt het (complexe) zelf naar voren als resultaat van de dynamische interactie tussen de vormende aspecten van het zelf en de omgeving. Er is daarom sprake van een meer actief, contextafhankelijk en gesitueerd begrip van het zelf.

Hacking presenteert een eenvoudig zelf maar zoals Tekin⁶⁴ heeft laten zien biedt dit geen verklaring voor hoe de zelfconcepten van een persoon en gedrag veranderen als reactie op kennis over de ziekte, het verloop van de ziekte en klinische behandeling. Ook Dings en de Bruin⁶⁵ laten zien dat een uitgebreid (complex) zelf nodig is om de effecten op het zelf van patiënten na een DBS behandeling te verklaren.

Ook ik ga uit van een complex zelf omdat het zelf voor mij bestaat uit diverse aspecten uit het verleden, heden en toekomst die actief met elkaar interacteren, samenwerken en strijden. Het eenvoudige zelf van Hacking zou dit niet kunnen verklaren omdat bij complexe processen van deze diverse aspecten van het zelf het hele brein betrokken is. Soms speelt het zelf uit het verleden een hoofdrol en hierbij is dan het geheugen actief. Maar er is niet iets zoals 'het geheugen' in het brein, het geheugen heeft dan ook geen vaste plaats. Een voorbeeld zijn herinneringen die niet alleen zijn opgeslagen op specifieke plaatsen (waaronder de temporaal kwab, amygdala en hippocampus) maar ook verspreid over het hele brein en ook nog vaak in combinatie met andere dingen zoals geluiden en geuren. Dan weer staan aspecten van het zelf uit het heden op de eerste plaats (zoals sensorische informatieverwerking of motorische en/of cognitieve aspecten). Of is er een strijd met aspecten uit de toekomst (zoals planning wat vaak een onbewust en automatisch proces is waarbij ook cognitieve functies, die veelal gelokaliseerd zijn in de frontale kwab een rol kunnen spelen). Op deze wijze kan ik kijken naar een zelf wat dynamisch is en net zoals het leven altijd in beweging is.

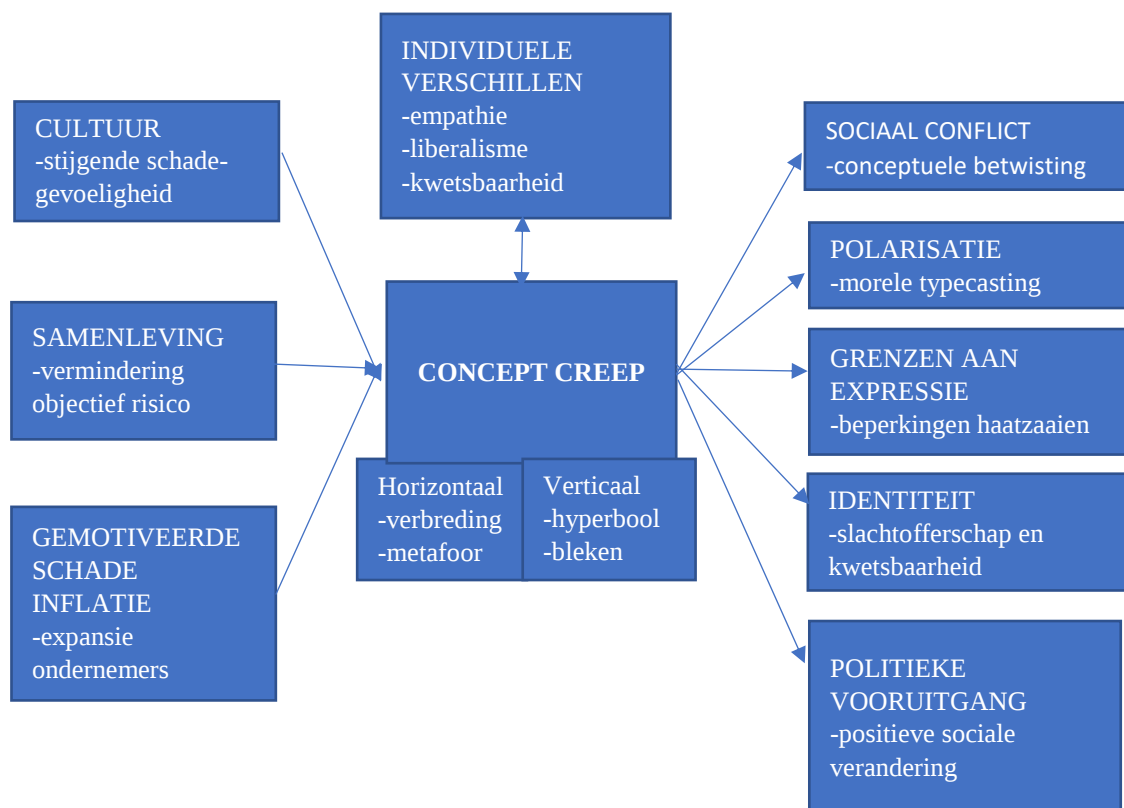
4. GEVOLGEN VAN CONCEPT CREEP BIJ 'PSYCHISCHE AANDOENINGEN'

64. Tekin, "The Missing Self in Hacking's Looping Effects,"), 227-256.

65. Roy Dings, Leon de Bruin, "Situating the self: understanding the effects of deep brain stimulation," *Springer Science + Business Media Dordrecht (2015) 151-165*, geraadpleegd 14-12-2021, <https://doi.org/10.1007/s11097-015-9421-3>.

Haslam e.a.⁶⁶ beschrijven een integratief model (figuur 3) met concept creep als een historisch fenomeen, zijn oorzaken, correlaties en gevolgen. (figuur 3). Concept creep zelf wordt opgevat als twee primaire vormen die linguïstisch kunnen worden geconceptualiseerd door middel van mechanismen zoals metafoor, semantische verbreding, hyperbool en semantische bleken. De hypothese is dat concept creep wordt aangedreven door een combinatie van culturele veranderingen (met toenemende gevoeligheid voor schade), maatschappelijke veranderingen (geleidelijk afnemende tegenslagen en risico's in het Westen) en gemotiveerde conceptuele uitbreidingen ten dienste van sociale of politieke doeleinden. De veronderstelling is dat concept creep geassocieerd is met individuele verschillen in neigingen om schade op te blazen. Uit onderzoek blijkt dat er een combinatie is van pro-sociale neigingen, politiek liberalisme en persoonlijke kwetsbaarheid en gevoeligheid voor bedreiging. In dit hoofdstuk worden de gevolgen van concept creep bij psychische aandoeningen besproken. Als uitgangspunt neem ik deze

Figuur 3 Integratief model van de voorgestelde oorzaken, correlaten en gevolgen van concept creep

66. Haslam e.a. "Harm inflation: Making sense of concept creep 275-277.

indeling van Haslam en bespreek ik achtereenvolgens de gevolgen van concept creep voor identiteit, polarisatie, sociaal conflict, grenzen aan expressie en politieke vooruitgang. Dit wordt aangevuld met inzichten van diverse andere auteurs.

4.1. IDENTITEIT

De toenemende prevalentie van psychiatrische diagnoses op basis van diagnostische inflatie kan volgens Haslam⁶⁷ twee verschillende gevolgen hebben. Ten eerste: als meer mensen diagnoses ontvangen zijn ze niet alleen geneigd de stoornis als een onderdeel van hun zelfconcept over te nemen, maar ook om hun persoonlijkheid door die lens aan anderen, die zich bewust zijn van hun diagnose, te laten zien⁶⁸. Het aannemen van een stoornis-identiteit kan gemengde gevoelens hebben voor degenen die een diagnose ontvangt. Enerzijds kan het zorgen voor een positief effect in de zin van duidelijkheid over klachten en verwarde gevoelens, hoop op een juiste behandeling, herstel en het kunnen vinden van lotgenoten. Cikara⁶⁹ geeft aan dat het kan zorgen voor empowerment en macht, dit omdat labels de onzekerheid van de patiënt over zijn ervaringen juist kan verminderen waardoor het agentschap niet afneemt. Tekin⁷⁰ suggereert dat de DSM-diagnose kan functioneren als een bron van verhalen die invloed heeft op het zelfconcept en mogelijkheden van zelfontwikkeling van een gediagnosticeerd persoon. Hij beschrijft een positieve weerslag van een DSM diagnose. Doordat ervaring van een persoon wordt omgezet in een gevestigd classificerend systeem, kan dit zelfbegrip faciliteren door inzicht te verschaffen in de ziekte, behandeling en herstel wat een positieve weerslag op zelfontwikkeling heeft. Haslam en McGrath⁷¹ beschrijven dat de focus op trauma het belang van tegenspoed, ongelijkheid en eenvoudig pech op de voorgrond plaatsen bij het bepalen van gezondheid en welzijn. Hierdoor kun je betogen dat het identificeren van ervaringen met tegenspoed, zoals trauma's, patiënten in staat stelt er betekenis aan te geven.

Anderzijds is er ook een negatief effect, omdat de identiteit kan aannemen dat klachten blijvend zijn, dat je beschadigd bent en dat je geen controle meer hebt

67. Haslam e.a. "Harm inflation: Making sense of concept creep," 275-277.

68. Haslam e.a. "Harm inflation: Making sense of concept creep," 276.

69. Mina Cikara, "Concept expansion as a source of empowerment," *Psychological Inquiry* vol. 27, no 1 (2016): 29-33.

70. Tekin, "Self-concept through the diagnostic looking glass: Narratives and mental disorders," *Philosophical Psychology*, vol 24, no 3, (2011): 364-366.

71. Haslam, McGrath, "The Creeping Concept of Trauma," 524-527.

over het eigen lot⁷². Tekin⁷³ beschrijft het negatieve effect van de DSM-diagnose, wat veroorzaakt wordt door het biomedisch ziektemodel waarop de DSM is gebaseerd. Dit model behandelt een psychische aandoening als een soort medische ziekte: uitlegbaar, voorspelbaar en behandelbaar (hiervoor worden de biologische methoden van somatische ziekten gebruikt). Hierdoor kan een patiënt zijn/haar ziekte gaan zien als iets wat buiten zijn/haar controle ligt. Een psychische stoornis is dan niet langer een stoornis die ook betrekking heeft op sub-personele psychologische processen en op verschillende andere factoren, die het welzijn in de wereld beïnvloeden (zoals sociaal-economische status, relaties enzovoort). De psychische ziekte wordt gescheiden van andere elementen, die invloed kunnen hebben op psychische gezondheid. Dit kan ervoor zorgen dat de ervaring van een patiënt wordt ingekaderd als een onomkeerbare disbalans. Dit kan het gevoel van het zelf veranderen bijvoorbeeld in de vorm van vermindering van gevoelens van agentschap en zelfrespect en verstoring van autonomie.

Ten tweede kan deze toenemende prevalentie ook leiden tot een toename van de neiging van patiënten om sociale identiteiten aan te nemen die worden gedefinieerd in termen van hun relevante stoornis. Een verhoogde identificatie kan juist nadelig zijn in het geval van identificatie met een psychische aandoening⁷⁴. Voor sommige mensen kan een diagnose van een stoornis een zichzelf vervullende voorspelling worden en dit kan leiden tot de internalisering en manifestatie van groepsnormen, die dicteren hoe mensen met een stoornis moeten denken en zich gedragen.

Daarnaast kan concept creep ook nog andere implicaties voor identiteit hebben, die niet gekoppeld zijn aan prevalentie. Het kan leiden tot steeds meer mensen die niet alleen hun ervaringen in termen van een psychische aandoening labelen, maar zich ook identificeren als slachtoffers van een psychische aandoening⁷⁵. Als deze concepten gaan refereren naar nieuwe en minder ernstige fenomenen dan ze voorheen deden, dan komen deze concepten beschikbaar voor een veel grotere groep mensen om zich te identificeren als slachtoffer. En een aantal implicaties hiervan kunnen zeker negatief zijn. Als een ‘depressieve stoornis’ gezien wordt als een aandoening die ernstig is, langdurig optreedt en professionele interventie vereist en iemand identificeert zich met deze aandoening dan heeft dat invloed op veerkracht, verwacht herstel enzovoort.

De studie van Lebowitz⁷⁶ laat zien dat er overtuigend bewijs is dat mensen

72. Haslam, McGrath, "The Creeping Concept of Trauma," 524-527.

73. Tekin, "Self-concept through the diagnostic looking glass: Narratives and mental disorders," 364-366.

74. Haslam e.a., "Harm inflation: Making sense of concept creep," 276.

75. Haslam e.a., "Harm inflation: Making sense of concept creep," 277.

76. Matthew S. Lebowitz, "Biological Conceptualizations of Mental Disorders Among Affected Individuals: A Review of Correlates and Consequences," *Clinical Psychology: Science and Practice* vol. 21, no 1 (2014): 67-83.

met een depressie, die hun stemmingsklachten aan biologische oorzaken toewijzen, meer pessimistisch zijn over hun vooruitzichten voor herstel. En dit negatieve effect vindt waarschijnlijk minder plaats als biologische causale informatie wordt vergezeld door informatie over de kneedbaarheid van biologische factoren of informatie over mogelijke andere oorzaken. Biologische concepties van iemands eigen psychopathologie lijken geen negatieve impact te hebben op therapietrouw en therapiegebruik.

Concept creep richt zich alleen op negatieve schadelijke condities in plaats van positieve. Frank Furedi⁷⁷ poneert de stelling dat deze enkelvoudige focus op negatieve concepten met name een weerspiegeling is van bredere culturele invloeden. De versie van identiteit in het Westen in de 21^e eeuw laat zien dat er continue twijfels zijn over het emotioneel vermogen van de mens om met fysieke en emotionele schade om te gaan. Kwetsbaarheid is een alledaags begrip geworden.

Lukianoff en Haidt⁷⁸ gaan ook in op culturele invloeden en zij beschrijven de opkomst van de cultuur van het 'safetyism'. Dit is gebaseerd op een fundamenteel misverstand over de menselijke natuur en over de dynamica van trauma en herstel. 'Safetyism' refereert hierbij aan een cultuur of geloofssysteem waarin veiligheid een heilige waarde is geworden⁷⁹. Mensen zijn daarom niet meer bereid om compromissen te sluiten. De betekenis van veiligheid is in de 21^e eeuw ook beïnvloed door het proces van concept creep. Er wordt nu niet langer uitsluitend gesproken over fysieke veiligheid maar het includeert nu ook 'emotionele veiligheid'. Dit betekent dat mensen niet meer bereid zijn om compromissen te sluiten die worden geëist door andere praktische en morele overtuigingen. Oorzaken van 'safetyism' zijn naast toenemende politieke polarisatie, paranoïde opvoeding, achteruitgang van vrij spelen, met name de op concept creep gebaseerde, grotere prevalentie van angst en depressie.

Campbell en Manning⁸⁰ onderscheiden drie morele systemen: eerculturen, waardigheidsculturen en culturen van slachtofferschap. De eerste twee culturen hebben een lange geschiedenis in de sociale wetenschappen. De cultuur van slachtofferschap is geïntroduceerd door deze auteurs en sluit aan bij de visie van Lukianoff en Haidt⁸¹, die voorstellen dat stress en psychische gezondheidskwesties geassocieerd met micro-agressie en trauma-triggers minder te wijten kunnen zijn aan de feitelijke inhoud van deze overtredingen dan aan de wijze waarom mensen hebben geleerd ze te zien.

77. Furedi, "The Cultural Underpinning of Concept Creep," 34

78. Greg Lukianoff, Jonathan Haidt, *The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideas are Setting Up a Generation for Failure* (London: Penguin Books, 2019).

79. Lukianoff, Haidt, *The Coddling of the American Mind*, 30.

80. Bradley Keith Campbell, Jason Manning, *The Rise of Victimhood Culture. Microaggressions, Safe Spaces and the New Culture Wars*. (New York, Springer International Publishing, 2018).

81. Lukianoff, Haidt, *The Coddling of the American Mind*, 51.

4.2. MORELE TYPECASTING EN POLARISATIE

Concept creep (verbonden met schade) en individuele verschillen in schade gerelateerde conceptbreedte kunnen bijdragen aan sociale en politieke polarisatie. Haslam e.a.⁸² gebruiken de Theorie van Dyadische Moraliteit om dit te verklaren. Deze theorie redeneert dat de dyade van een morele agent (de dader van morele en immorele acties) en morele patiënt (de ontvanger van die acties) centraal staan in moraliteit. Deze theorie gaat ervan uit dat ervaren schade de basis is voor alle morele oordelen. Concept creep vergroot het geheel aan acties en ervaringen die moreel relevant zijn en daarmee het aantal mensen dat geïdentificeerd kan worden als morele agenten en patiënten.

Onderzoek naar dyadische moraliteit heeft het fenomeen van ‘morele typecasting’ geïdentificeerd. Hierbij bezitten morele patiënten een groter ervaringsvermogen en gevoeligheid voor pijn en morele agenten beschikken over een groter vermogen tot intentie en verantwoordelijkheid. Als iemand wordt geïdentificeerd als slachtoffer van schade dan is het agentschap verminderd en het waargenomen lijden vermeerderd. Geïdentificeerd als dader van schade laat een omgekeerd beeld zien.

Volgens Scheid en Gray⁸³ zijn morele oordelen geworteld in een op schade gebaseerd sjabloon, dat wordt gedefinieerd door een intentionele en een lijdende agent. Deze structuur van onze morele mind verbindt schade en immoraliteit zo stevig dat een positieve feedbackloop op gang wordt gebracht: de dyadische lus. Dit ‘dyadisch’ sjabloon kan als volgt worden samengevat: ‘wat schadelijk lijkt, lijkt fout’ en ‘wat fout lijkt, lijkt schadelijk’. Dit verklaart hoe iets dat onschuldig is schadelijk en verkeerd wordt. Als een concept eenmaal wordt gezien als iets schadelijks, dan verdiept de schade zich en breidt zich uit naar gerelateerde concepten, wat zorgt voor een onvermijdelijke uitbreiding van schade en immoraliteit. Hierdoor transformeren definities van psychische aandoeningen om plaats te bieden aan zowel een breder begrip van schade als van immoraliteit. Polarisation ontstaat tussen degenen die de morele verplichting zien om de kwelling van een psychische aandoening te erkennen en degenen die pleiten voor strikte historische definities van trauma, verslaving en psychische aandoeningen.

De conclusie is dat concept creep, mogelijk door het verbreden van het aantal situaties waarin schade wordt waargenomen, gepolariseerde opvattingen van daders en slachtoffers zal bevorderen. Dit zal ervoor zorgen dat de verschillen tussen mensen in morele oordelen over complexe, voor tweërlei uitleg vatbare situaties vergroot worden, wat uiteindelijk waarschijnlijk zal leiden tot morele

82. Haslam e.a., “Harm inflation: Making sense of concept creep,” 272.

83. Chelsea Scheid, Kurt Gray, “Moralization and Harmification: The Dyadic Loop Explains How the Innocuous Becomes Harmful and Wrong,” *Psychological Inquiry* vol 27, no 1 (2016): 62-65.

verdeeldheid. De correlatiestudie van Chan en Haslam⁸⁴ is consistent met de visie dat concept creep ertoe leidt dat ideeën over schade worden opgeblazen en dat het opblazen kan bijdragen aan gepolariseerde morele oordelen en het hieruit voortkomend sociaal conflict.

Ook wil ik kort de aandacht vestigen op een onderliggende probleem van polarisatie en morele typecasting: de nadelen van onze moderne communicatiemiddelen. We kunnen direct overal en met name op onze telefoon korte nieuwsberichten lezen, zoals een kort online nieuwsbericht over een mogelijk misdrijf van een psychiatrische patiënt(e). Dit kan zorgen voor een impulsieve en anonieme reactie via internet waarbij gevoelens van frustratie, boosheid, angst worden geuit. Morele typecasting en polarisatie, waarbij alle psychiatrische patiënten in een negatief daglicht worden gezet, zorgen voor een aanval op de sociale cohesie met als mogelijke resultaat uitsluiting van de psychiatrische patiënt.

4.3. SOCIAAL CONFLICT

Concept creep kan niet alleen de definities van schade gerelateerde concepten verbreden, maar ook de verdeling van varianten van die definities binnen de populatie. Hierdoor kan er onenigheid ontstaan tussen mensen die schade-gerelateerde concepten van verschillende breedtes aanhouden. Mensen kunnen afwijkende drempels hanteren om schade te identificeren. Het gevolg van deze verbreding is een toenemend gebrek aan consensus over morele kwesties en een steeds groter wordend ‘grijs gebied’ van gevallen die moreel dubbelzinnig of betwistbaar zijn. Door concept creep wordt het scala aan sociale meningsverschillen die zich voordoen vergroot. Sociale conflicten kunnen ook ontstaan doordat mensen met een mentale aandoening te maken krijgen met stigma en discriminatie.

Schomerus e.a.⁸⁵ hebben aangetoond dat er een toegenomen begrip van het publiek is voor de biologische correlaties van psychische ziekten. Maar ze onderschrijven ook de bevinding van Haslam⁸⁶ dat dit niet resulteert in een betere sociale acceptatie van mensen met een psychische aandoening.

Een voorbeeld is de verbreding van de definitie van concepten als angst en depressie. Hierbij is er voor de een sprake van wat angstig of somber zijn (iets om ‘zelf aan te pakken’) en voor de ander is het een angststoornis of depressie die door experts behandeld zal moeten worden. Sociaal meningsverschillen kunnen volgens

84. Jake Chan, Nick Haslam, “Broad concepts of sexism predict polarized moral judgments of victims and perpetrators,” *Personality and Individual Differences* vol 150, 109488 (2019): 1-4.

85. G. Schomerus, C. Schwahn, A. Holzinger, P.W. Corrigan, H.J. Grabe, M.G. Carta en M.C. Angermeyer, “Evolution of public attitudes about mental illness: a systematic review and meta-analysis,” *Acta Psychiatrica Scandinavica* Vol 125, Issue 6 (2012): 440-452.

86. Haslam e.a., “Harm inflation: Making sense of concept creep,” 277.

Lukianoff en Haidt⁸⁷ ook nog versterkt worden door de toenemende politieke polarisatie (een van de oorzaken voor het ontstaan van een cultuur van 'safetyism'), die gepaard gaat met vijandigheid tussen partijen (wij tegen zij).

Sociale conflicten kunnen ook ontstaan omdat concept creep niet uniform of gelijktijdig over de hele bevolking plaatsvindt. Er zijn ook individuele verschillen in conceptbreedte⁸⁸, dit omdat mensen op een verschillende manier worden blootgesteld aan concept creep. Hierdoor kunnen ze de verruimde betekenissen van schade gerelateerde concepten in verschillende mate overnemen. Hierbij spelen individuele verschillen in gender, ras, leeftijd, opvoeding, politieke ideologie, persoonskenmerken of demografische karakteristieken ook een rol.

4.4. GRENZEN AAN ZELFEXPRESSIE EN VRIJE MENINGSUITING

Het bereik van uitdrukkingen dat als ontoelaatbaar schadelijk wordt gezien, wordt door concept creep vergroot. Hierdoor heeft concept creep van schade gerelateerde concepten gevolgen voor wat geaccepteerd wordt als een redelijke wijze van zelfexpressie en voor vrije meningsuiting. Uiteraard kan concept creep leiden tot (politieke) onenigheid over de grenzen van zelfexpressie en vrije meningsuiting. De uitbreiding van schade gerelateerde concepten van 'haat' en 'haatdragende taal' is hiervan een voorbeeld. Taal die aldus is gelabeld wordt veelal wettelijk of sociaal uitgesloten van het openbare discours. Dit is ook van toepassing op woorden die stress of angst voor leden voor sommige groepen veroorzaken. Deze woorden worden nu vaak beschouwd als een vorm van geweld en als schadelijk gezien.

De grenzen van wat toelaatbaar is als zelfexpressie en vrije meningsuiting worden vrijwel dagelijks opgezocht in onze samenleving door personen of diverse groeperingen die bepaalde religieuze of (etnische) groeperingen, personen kleineren en aanvallen. Voorbeelden zoals de holocaustontkenning, ontoelaatbare uitspraken over vluchtelingen, antisemitische uitspraken en het benadrukken van denkbeelden van blanke superioriteit zijn inmiddels in Nederland helaas gemeengoed. Binnen het Nederlandse strafrecht is haatzaaien verboden op straffe van een boete of zelfs gevangenisstraf, maar de grenzen van wat nu precies toelaatbaar is als zelfexpressie / vrije meningsuiting en het uitgesloten worden van het openbare discours zorgt voor een blijvend spanningsveld. Dit spanningsveld kan zorgen voor verdeeldheid binnen onze samenleving wat kan leiden tot sociale en politieke polarisatie. Concept creep en geassocieerde verschillen in de breedte van schadeconcepten kunnen dus wezenlijke gevolgen hebben voor politieke onenigheid over de grenzen van uitdrukking en dit laatste is ook in onze politiek in

87. Lukianoff, Haidt, *The Coddling of the American Mind*, 30.

88. Haslam e.a., "Harm inflation: Making sense of concept creep," 269-270.

Nederland zichtbaar.

Campbell en Manning⁸⁹ beschrijven dat de hypothese van Lukianoff en Haidt⁹⁰ (stress en psychische gezondheidskwesties geassocieerd met micro-agressie en trauma-triggers kunnen minder te wijten zijn aan de feitelijke inhoud van deze overtredingen dan aan de wijze waarop mensen hebben geleerd ze te zien) ook zorgt voor een spanningsveld dat ontstaat bij de afweging van de belangen van degenen die mogelijk geschaad worden door microagressie met de belangen van degenen wiens vrijheden kunnen worden ingeperkt door het beleid van anti-micro-agressie.

4.5. POLITIEKE VOORUITGANG / POSITIEVE SOCIALE VERANDERING

Door nieuwe vormen van gedrag als schadelijk te identificeren en meer mensen als beschadigd ontstaan verbrede concepten. Hierdoor is politieke vooruitgang, in de vorm van progressieve sociale verandering, mogelijk⁹¹. Concept creep creëert labels die bruikbaar kunnen zijn in het vestigen van aandacht op schade die eerder over het hoofd werd gezien. Hierdoor wordt er meer zorg en respect gegeven aan mensen die hiervoor aanvankelijk niet in aanmerking kwamen. Mensen die lijden aan een slechte mentale gezondheid, maar eerder niet pasten onder bestaande diagnoses kunnen nu wel behandeld worden. Deze sociale veranderingen zorgen er ook voor dat patiëntenorganisaties en andere belangenorganisaties in de geestelijke gezondheidszorg meer aandacht kunnen opeisen voor onder andere wetenschappelijk onderzoek, een plaats op de politieke agenda en in de media.

Door het aanpassen van sociale normen heeft concept creep invloed op schadelijke praktijken. Sociale normen ontstaan gedeeltelijk als gevolg van normatieve verwachtingen: de overtuiging dat gedrag typisch wordt veroordeeld of onderschreven door de gemeenschap. Als collectief gokken en internetverslavingen gelabeld worden als “gedragsverslaving”, dan wordt dit gedrag gemeenschappelijk afgewezen. En de sociale norm legt hierbij vast dat gokken en internetverslavingen slecht zijn. Bij deze conceptuele uitbreiding van verslaving⁹² (door inclusie van “gedragsverslavingen”) komt er ruimte vrij voor interventies van instituties zoals patiëntenorganisaties, geestelijke gezondheidszorg, zorgverleners en politiek.

Dit zorgt volgens Cikara⁹³ voor empowerment van interactiepartners en derde partijen. Het resultaat van deze conceptuele uitbreiding van verslaving zou

89. Campbell, Manning, “The Rise of Victimhood,” 256.

90. Lukianoff, Haidt, *The Coddling of the American Mind*, 51.

91. Haslam e.a., “Harm inflation: Making sense of concept creep,” 277-278.

92. Haslam e.a., “Harm inflation: Making sense of concept creep,” 278.

93. Cikara, “Concept expansion as a source of empowerment,” 30-31.

kunnen inhouden dat er meer ruimte komt voor onderzoek naar preventie en behandelingsmogelijkheden. Het kan zelfs de politieke besluitvorming, over het al dan niet opnemen van deze aandoening in het vergoedingssysteem van de basiszorg, beïnvloeden. Dit kan leiden tot het voorkomen of verminderen van schade die geassocieerd is met de nieuwe gecategoriseerde gedragingen.

Maar daarnaast zijn er ook negatieve implicaties. Ten eerste op basis van verruimde criteria kunnen snelle, schijnbare stijgingen in de prevalentie van bepaalde psychische aandoeningen optreden. Het doen van onderzoek, naar nieuwe veroorzakers, om deze verandering te verklaren kan dan onjuist zijn. Maar dit kan wel de basis vormen voor onware verklaringen van twijfelachtige ‘epidemieën’, zoals de toeschrijving van stijgende percentages autisme aan vaccinatie⁹⁴. En dit heeft dan uiteraard weer implicaties voor diverse personen en instanties zoals de cliënt, zorgverleners, publieksopinie, maar ook beleidsmakers enzovoort.

Ten tweede onnodige behandeling door over-diagnose. Lichte problemen worden gemedicaliseerd, dit wil zeggen dat een probleem of ongerief, waar voorheen geen zorg aan te pas kwam, het medisch domein wordt ingetrokken⁹⁵. In onze cultuur, waarin gezondheid een waardevol bezit is geworden, is het niet verrassend dat levensproblemen medische aandoeningen zijn geworden. Psychiater Damiaan Denys formuleerde dit als volgt in een artikel in de Volkskrant⁹⁶: “Op de mentale zorg wordt veel te snel een beroep gedaan. Er worden gevoelens gepathologiseerd die inderdaad ongemakkelijk zijn, maar die bij het leven horen”. Overbehandeling van mensen met lichte psychische klachten is niet alleen ‘aantrekkelijk’ omdat het minder tijdsintensief is qua diagnostiek en behandeling, maar ook omdat deze kortdurende zorg vergoed wordt, dit in tegenstelling tot langdurige zorg bij tal van meer complexe, meervoudige psychische problemen. Dit zorgt voor een kostenstijging in de geestelijke gezondheidszorg. Daarnaast zorgt onder-behandeling van patiënten niet alleen voor extra leed bij de desbetreffende patiënten, familie en samenleving maar ook voor her-aanmeldingen, wat opnieuw druk op de zorg en toename van zorgkosten geeft. Gemeenten ontvangen maar een beperkt budget van de overheid en zijn sinds 2008 verantwoordelijk voor de publieke gezondheidszorg, waaronder de jeugd gezondheidszorg valt. De geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen wordt voorzien vanuit de basisverzekering ziektekosten (de overheid legt vast welke vergoedingen hieronder vallen). Gezien de kostenstijgingen van de geestelijke gezondheidszorg zal de politiek keuzes moeten maken over welke zorg (voor psychische aandoeningen) al dan niet vergoed gaat worden.

94. Haslam e.a., “Harm inflation: Making sense of concept creep,” 276.

95. Peter Conrad, *The Medicalization of Society* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2007).

96. Damiaan Denys, “Psychologische hulp is een lifestyle-ding geworden, wie is er niet in therapie?,” *De Volkskrant*, Oktober 29, 2021.

Ten derde de sociale gevolgen van medicalisering van de samenleving. Volgens Conrad⁹⁷ zijn er voordelen aan medicalisering verbonden, zoals de verbetering van levenskwaliteit door gebruik van psychofarmaca. Maar het probleem van medicalisering is de transformatie van (veel) menselijke verschillen in pathologieën (een voorbeeld is dat individuele verschillen sociale fobieën worden). Medicalisering pathologiseert datgene wat anders wordt beschouwd als eenvoudige variaties in het menselijk functioneren. Het gevaar hierbij is dat het transformeren van alle verschillen in pathologie onze tolerantie voor en de waardering van de diversiteit van het menselijk leven vermindert⁹⁸.

Bij horizontale concept creep is er met name een uitbreiding waarbij niet alleen naar nieuwe populaties (zoals stoornissen in de kindertijd) maar ook naar kwalitatief nieuwe fenomenen (zoals internetverslaving, verslaving aan Ritalin of lachgas) wordt gerefereerd. Een dergelijke uitbreiding is passend en sluit ook aan bij onder andere het tijdsbeeld. Ik vind dat dit met name zorgt voor positieve gevolgen zoals erkenning, respect, behandeling, onderzoek naar preventie en behandelingsmogelijkheden enzovoort.

Omdat bij verticale concept creep reeds erkende aandoeningen op een minder strikte wijze worden gedefinieerd, zorgt dit ervoor dat klinische fenomenen van verminderde ernst als een aandoening worden gedefinieerd. Deze uitbreiding resulteert in een forse toename van het aantal psychische aandoeningen. Ik vind dat met name verticale creep met deze grote diagnostische inflatie grote negatieve sociale en persoonlijke effecten heeft: zoals de medicalisering van onze samenleving.

Medicalisering van de samenleving is natuurlijk niet alleen het gevolg van concept creep, er spelen nog tal van andere factoren in het zorgstelsel en maatschappelijke factoren een rol. Voorbeelden hiervan zijn dat het zorgstelsel zo is ingericht dat het zorgverleners een prikkel geeft om te behandelen, de heersende claimcultuur waardoor fouten vermeden moeten worden, lijstjes moeten worden afgevinkt en extra onderzoek wordt ingezet om maar niet aansprakelijk gesteld te worden, zorgverleners die niet zijn opgeleid om te de-medicaliseren maar juist om zorg te verlenen. Maatschappelijke factoren die hierbij een rol spelen zijn onder andere de hooggespannen verwachtingen (zoals leven zonder pijn en angst) die de mens over het leven heeft en het gebruik van internet.

Medicalisering heeft voordelen zoals het uitbreiden van de rol van zieke tot een breder scala aan ziekten, hierdoor kan de individuele schuld voor het probleem verminderen. Daarnaast kunnen sommige vormen van medicalisering stigma verminderen en sommige patiënten kunnen door bijvoorbeeld medicatie beter functioneren in de samenleving. Maar deze voordelen lijken de sociale gevolgen van uitgebreide medicalisering niet te rechtvaardigen.

97. Conrad, *The Medicalization of Society*, 147-155.

98. Conrad, *The Medicalization of Society*, 144.

De nadelen verbonden aan medicalisering zijn erg groot. Ten eerste wordt datgene wat vroeger gezien werd als eenvoudige variaties in het menselijk functioneren nu gepathologiseerd. Hierdoor neemt onze waardering en tolerantie voor de diversiteit van het menselijk leven af, met als gevolg polarisatie en toename van sociale conflicten.

Ten tweede zorgt medicalisering voor extra kostenstijgingen. Het gaat hier allereerst over de kostenstijgingen van de zorguitgaven. Deze hoge kosten van zorguitgaven verdringen andere publieke voorzieningen. En als deze kosten niet beheerst worden dan zal in de toekomst een groot deel van ons inkomen besteed moeten worden aan zorguitgaven en komen ook de overheidsfinanciën onder druk te staan. Daarnaast zijn er ook kostenstijgingen door toename van arbeidsverzuim en arbeidsongeschiktheid en dit heeft niet alleen grote financiële gevolgen voor het bedrijfsleven, maar ook voor degenen in de ziektewet of die arbeidsongeschikt zijn.

Ten derde zorgt medicalisering voor een ‘eigen schuld’ discours. Dit omdat het uitgangspunt bij medicalisering is dat alle (psychiatrische) aandoeningen individueel van aard zijn. Omdat onze samenleving geïndividualiseerd is worden problemen steeds vaker gezien als ‘het probleem van een persoon’ en hierdoor wordt niet meer op zoek gegaan naar oorzaken die buiten de persoon liggen. (zoals culturele context, familievoorgeschiedenis, werkomgeving). De nadruk komt te liggen op verantwoordelijkheid voor het eigen functioneren. En als je er niet in slaagt om volgens verwachtingen te functioneren, dan wordt hierop een medische diagnose geplakt.

Ten vierde de wederzijdse beïnvloeding van medicalisering en de cultuur van ‘safetyism’. Medicalisering schept de illusie dat veiligheid voor lijden en pijn geborgd kan worden. En in een cultuur van ‘safetyism’ leert de ‘kwetsbare’ mens niet met onzekerheden, lijden en tegenslagen van het leven om te gaan, maar zoekt oplossingen ‘buiten de deur’. Hierdoor wordt de mens een ‘prooi’ voor zichzelf maar ook voor derden. Allereerst voor zichzelf omdat door onze samenleving een illusie wordt gecreëerd van een maakbare, niet lijdende mens, waarbij letterlijk en figuurlijk alle plooiën moeten worden rechtgetrokken. Kwalen zijn klachten en klachten zijn gewoon op te lossen. Als je somber bent is behandeling en/of medicatie beschikbaar en als je door rimpels in jouw gezicht een negatief zelfbeeld lijkt te hebben dan wordt het esthetisch gezien “gemaakt”. Door deze medische interventies worden de mensen steeds minder verantwoordelijk voor zichzelf en elkaar. Daarnaast wordt er een ideaalbeeld van de mens gecreëerd en wie ook maar een beetje ‘anders’ is (overactief, somber, verminderde sociale vaardigheden, problemen met het uiterlijk) valt buiten de boot. En de psychiatrische patiënt met complexe problematiek, die dit ideaalbeeld volledig verstoord, wordt helemaal buiten spel gezet. Hierdoor neemt de polarisatie tussen ‘gezonde’ mensen en mensen met een ‘psychiatrische aandoening’ toe. En daarbij wordt door diagnostische inflatie de groep van mensen met een psychiatrische aandoening alleen maar steeds groter wordt. Normaliteit is abnormaliteit geworden.

Daarnaast wordt de mens door medicalisering en de cultuur van ‘safetyisme’ ook een prooi voor derden zoals de commerciële zorgverlening en de farmaceutische industrie. Sinds de marktwerking in de zorg in Nederland (2006) hebben commerciële belangen de medische zorg in hun tang, waarbij steeds meer behoefte aan over-testen, over-diagnostisering en over-behandeling wordt gecreëerd en winst zwaarder lijkt te wegen dan het belang van de patiënt. Deze commerciële partijen en de farmacologie zijn inmiddels machtige spelers in het zorgveld geworden en ook zij versterken het beeld dat een ‘pilletje’ of een ‘botoxje’ de oplossing is voor tegenslagen, verdriet en een negatief zelfbeeld. Door deze partijen wordt de medicalisering van onze samenleving verder aangejaagd en hierdoor wordt normaliteit onderdrukt. Mensen met lichte klachten komen steeds vaker in aanmerking voor behandeling, maar dit gaat ten koste van behandelingen bij uitgebreide, complexe psychiatrische problematieken.

De vijfde reden ligt op identiteitsniveau. Als meer mensen diagnoses ontvangen zijn ze geneigd de stoornis als onderdeel van hun zelfconcept over te nemen en om hun persoonlijkheid door die lens aan anderen, die zich bewust zijn van hun diagnose, te laten zien. Dit kan positieve gevolgen hebben zoals duidelijkheid over verwarrende ervaringen, hoop op geschikte behandeling. Maar de negatieve gevolgen, zoals de opvatting dat problemen onveranderlijk zijn, dat er geen controle is over het eigen lot, zijn veel groter. Daarnaast wordt de neiging van individuen om sociale identiteiten aan te nemen, die zijn gedefinieerd in termen van hun relevante stoornis, steeds groter. Dit zorgt voor blootstelling aan stigma en discriminatie, wat uiteindelijk weer kan leiden tot polarisatie en sociale conflicten.

5. CONCLUSIE

De laatste 60 jaar heeft het concept van psychische aandoening een significante uitbreiding ondergaan zowel horizontaal als verticaal. Hierdoor valt een steeds breder assortiment van psychologische fenomenen binnen het psychiatrisch domein en hebben diagnostische criteria de neiging om in de loop van de tijd te versoepelen.

In dit hoofdstuk wil ik antwoord geven op mijn onderzoeksvraag of concept creep als een ‘vloek’ of juist als een ‘zegen’ gezien moet worden? Meer in het bijzonder heb ik naar de gevolgen van concept creep bij ‘psychische aandoeningen’ gekeken. Uiteraard kunnen conceptuele veranderingen goed gemotiveerd en onvermijdelijk zijn. Zoals bij horizontale creep met zijn uitbreiding naar nieuwe populaties en naar nieuwe symptomen zoals het concept verslaving (hierbij wordt niet alleen gerefereerd naar gebruik van middelen maar ook naar gedrag). Een horizontale uitbreiding, waarbij niet alleen naar nieuwe populaties maar ook naar kwalitatief nieuwe fenomenen wordt gerefereerd (internetverslaving, verslaving aan Ritalin of lachgas), lijkt hierdoor altijd ‘een zegen’. Het probleem is echter dat

horizontale creep soms ook kan verwijzen naar kwalitatief nieuwe fenomenen die veel minder ernstig zijn. Hierdoor worden klinische fenomenen van verminderde ernst gedefinieerd als een aandoening. Dit laatste zorgt ervoor dat horizontale creep niet altijd ‘een zegen’ is.

Bij een verticale uitbreiding worden reeds erkende aandoeningen op een minder strikte wijze gedefinieerd. In elke revisie van diagnostische handboeken, zoals de DSM, werd de drempel om bestaande vormen te diagnosticeren verlaagd. Het resultaat hiervan is dat klinische fenomenen van verminderde ernst worden gedefinieerd als een aandoening en deze uitbreiding zorgt voor een toename van het aantal psychische aandoeningen. Ook is bij verticale uitbreiding de nadruk steeds meer komen liggen op de subjectieve ervaring van het individu in plaats van de objectieve kenmerken van een aandoening. Daarnaast heeft met name verticale creep grote maatschappelijke en persoonlijke impact. Het grootste probleem daarbij is voor mij de medicalisering van onze samenleving. Een verticale uitbreiding lijkt hierdoor altijd per definitie ‘een vloek’. Uiteraard zijn bij verticale uitbreiding ook uitzonderingen, maar dit zijn dan uitzonderingen en niet de regel. Een voorbeeld is indirecte blootstelling aan trauma (bijvoorbeeld door toeschouwer te zijn van een ernstig ongeluk met een schoolbus), wat wel zeker een traumatische gebeurtenis kan zijn, die kan leiden tot PTSS. Deze uitzondering van verticale uitbreiding lijkt wel gerechtvaardigd.

De eindconclusie is dat er dus helaas geen eenduidig antwoord op de vraag of concept creep als een ‘vloek’ of juist als een ‘zegen’ gezien moet worden? Maar horizontale creep beschouw ik vooral als een ‘zegen’ en verticale creep als een ‘vloek’.

Ook blijven er nog tal van vragen onbeantwoord over de relatie tussen DSM en concept creep. De DSM wordt opgesteld en uitgegeven door de American Psychiatric Association en is wereldwijd (ook in Nederland) het handboek voor psychiatrische classificaties. De DSM trekt een belangrijke grens tussen normaliteit en psychische aandoeningen. Het handboek heeft enorme impact op de levens van mensen – zoals wie is ‘gezond’ en wie is ‘ziek’; wie komt in aanmerking voor geestelijke gezondheidszorg, welke behandelingen worden aangeboden en wie zorgt voor de vergoeding, wie krijgt toegang tot bepaalde opleidingen en banen, wie is verantwoordelijk voor zijn misdaden enzovoort. Door de diagnostische inflatie gaan steeds meer mensen tot de doelgroep patiënt behoren. Voor dagelijks ‘lijden’ is behandeling nodig en er wordt niet meer uitgegaan van natuurlijke veerkracht en de tijd om wonden te laten helen.

Aan het samenstellen en gebruik van de DSM zijn twee zaken opvallend. Ten eerste is het de beroepsgroep zelf die deze enorme verticale creep van psychiatrische diagnoses creëert. De reden hiervoor lijkt niet het creëren van werk te zijn, want er zijn grote wachtlijsten in de psychiatrie. Maar wat motiveert deze deskundigen dan om deze werkwijze te hanteren? Welke oorzaken van concept creep spelen hierbij een rol? Zijn het de diepere culturele of maatschappelijke

veranderingen, of is concept creep het werk van opzettelijke spelers (farmaceutische industrie, commerciële hulpverlening) die actief zoeken naar uitbreiding van concepten om bepaalde doelen te dienen. Of speelt bij de psychiaters die de DSM samenstellen toch groepsdenken en tunnelvisie een rol? De vraag is of deze 4 factoren gezamenlijk een rol spelen of dat er één factor de boventoon voert en/of er andere oorzaken aan te wijzen zijn?

Daarnaast valt ook op dat de DSM in Nederland gebruikt wordt. Uiteraard begrijp ik dat dit voordelen biedt voor internationale communicatie, onderzoek enzovoort. Maar er zijn diverse problemen met de DSM. Ten eerste is er niet gedefinieerd wat normaal is, want iedereen is in meerdere of mindere mate ziek. Om te weten wat normaal is moet je weten wat abnormaal is. Het probleem is dat deze twee begrippen niet echt, maar uitsluitend als elkaars tegendeel worden gedefinieerd. Je kunt geen zinnige betekenisvolle lijn tussen normaal en abnormaal trekken. Er zijn geen tests voor de definitie van 'normaal' in de psychiatrie. De beperking van vrijwel alle testes is dat de uitkomsten ervan worden uitgesmeerd over de normaalverdeling. Maar de test zegt niet waar je de grens van 'normaal' moet trekken. Hierdoor heeft met name verticale creep vrij spel.

Een tweede probleem is dat bij het vaststellen van criteria in de DSM de nadruk steeds meer komt te liggen op de subjectieve ervaringen van de mens (van bijvoorbeeld trauma) in plaats van de objectieve kenmerken van een psychiatrische aandoening. Nu de cultuur van 'safetyism' in het Westen steeds meer opgang vindt, wordt onderstreept dat de mens zwak is en daardoor worden problemen en tegenslagen al direct als negatief, onoverkomelijk, ernstig, schadelijk, nadelig ervaren en interventie is door derden vereist. Hierdoor wordt een zelfversterkend proces in stand gehouden.

Maar wat nu? Allereerst zal de afbakening tussen psychiatrische aandoening en dagelijks lijden scherper moeten worden. De basis hiervoor kan een filosofische definitie zijn van wat normaal en wat abnormaal is. Dit uitgangspunt kan gehanteerd worden bij het samenstellen van de DSM (of van andere classificatiesystemen) en het kan ook worden toegepast in verschillende vakgebieden zoals bij de menswetenschappen.

Het vakgebied psychiatrie kan zich afvragen wat de positie van de DSM in Nederland moet zijn? Zijn er ook nog andere classificatiesystemen beschikbaar en is het gebruiken van een ander classificatiesysteem problematisch als je kijkt naar internationaal onderzoek, communicatie? Als je kiest voor een ander classificatiesysteem, hoe zorg je er dan voor dat zorgverzekeraars dit als uitgangspunt nemen om psychiatrische zorg te vergoeden? Redelijkerwijs kun je verwachten, dat het reduceren van verticale creep door zorgverzekeraars wordt omarmd. Als de DSM het uitgangspunt blijft welke invloed kun je dan uitoefenen op een nieuwe editie van de DSM? En als deze invloed gering is welke interne afspraken kun je dan maken binnen de Nederlands Vereniging voor Psychiatrie (NVvP)?

Daarnaast is er absoluut een sleutelrol weggelegd voor communicatie naar de patiënt en derden. Er moet veel meer aandacht gevestigd worden op veerkracht en tijd voor herstel bij lichte psychische klachten. Ook biedt informatievoorziening over multifactoriële factoren, die ook bij lichte psychische klachten een rol spelen, een patiënt niet alleen inzicht maar ook mogelijkheden tot actieve participatie en herwinnen van autonomie door zelf de regie weer in handen te nemen. Het NVvP zou deze boodschap ook in media, zoals talkshows, kranten, tijdschriften, moeten uitstralen.

Problematisch blijft de diepere culturele groeiende gevoeligheid voor schade in het Westen. De cultuur van ‘safetyism’ is een complex probleem, wat in mijn ogen aan de basis moet worden aangepakt. Hier is een grote rol weggelegd voor veranderingen in opvoedingspraktijken; zoals minder beschermend, meer verantwoordelijkheid gevend en meer ruimte voor het kind om zelfstandig ervaringen op te kunnen doen. Hierbij kunnen niet alleen ouders een rol spelen maar zijn er zeker mogelijkheden voor de kinderopvang, school en buitenschoolse opvang.

Om de medicalisering van onze samenleving af te remmen, moet de invloed van de farmacologie worden teruggedrongen en is de politiek aan zet om de marktwerking van de zorg te schrappen. De psychische gezondheid van de mens moet veel meer zijn dan een ‘product waar aan te verdienen valt’. Het creëren van afhankelijkheid van medicatie en behandeling in combinatie met het creëren van een ‘ideaalbeeld’ van de mens dragen niet bij aan een verantwoorde zorgvisie.

Maar dit is zeker niet voldoende, want het belangrijkste is dat het verwachtingspatroon van de mens over wat een ideaal leven is (‘met ups maar zonder downs’) en wat een mogelijke ideale samenleving is (‘wij maar zonder zij’) zal moeten worden bijgesteld. Want pijn en lijden ontstaan als de werkelijkheid niet overeenkomt met onze verwachtingen, verlangens en behoeften. En op dit moment vieren onrealistische verwachtingen, die ook nog versterkt worden door derden waaronder de media, hoogtij. We moeten ons niet opsluiten in onbereikbare idealen en onwerkelijke dromen, maar we moeten oog houden voor de werkelijkheid. Deze houding zal een positief voorbeeld zijn voor onze jongeren die kampen met angst en depressie. Het leven is ook in 2022 gewoon een strijd om te overleven gebleven en je leert alleen mens te worden door met de ander het pad van het leven te bewandelen. En ja, daar kom je moeilijkheden tegen maar veel hiervan kun jezelf te boven komen en dit vergroot jouw veerkracht. Pijn is gewoon inherent aan het leven, want er is geen leven zonder lijden, pijn en verdriet. En als we zo omgaan met ons dagelijks ‘lijden’, dan blijft er genoeg tijd, geld en aandacht over voor patiënten met ernstige psychiatrische klachten die onze zorg zo vreselijk hard nodig hebben.

“Geluk is nodig voor ons lichaam,
verdriet ontwikkelt onze geestelijk kracht”

Marcel Proust (1871-1922)

6. SAMENVATTING

De term concept creep verwijst naar een algemeen fenomeen waarbij psychologisch negatieve concepten, waaronder psychische aandoeningen, in de laatste decennia zowel horizontale als ook verticale semantische uitbreidingen hebben ondergaan. In deze thesis heb ik de vraag gesteld of concept creep als een ‘vloek’ of juist als een ‘zegen’ gezien moet worden. Meer in het bijzonder heb ik gekeken naar de gevolgen van concept creep bij ‘psychische aandoeningen’.

Ik heb betoogd dat op deze vraag helaas geen eenduidig antwoord is. Maar ik heb wel een nuance aangebracht door onderscheid te maken tussen horizontale creep en verticale creep. Waarbij de nadelen van verticale creep, met name de medicalisering, de voordelen lijken te overstijgen en dit is de reden dat je zou kunnen stellen dat verticale creep eerder ‘een vloek’ is.

7. BIBLIOGRAFIE

Campbell, B. J. Manning. *The Rise of Victimhood Culture. Microaggressions, Safe Spaces, and the New Culture Wars*. New York: Springer International Publishing Ag, 2018.

Cascardi, Michele, Cathy Brown. “Concept Creep or Meaningful Expansion? Response to Haslam.” *Psychological Inquiry*, 27:1 (2016): 24-28.

Cikara, Mina. “Concept Expansion as a Source of Empowerment.” *Psychological Inquiry*, 27:1 (2016): 29-33.

Chan, Jake, Nick Haslam. “Broad concepts of sexism predict polarized moral judgments of victims and perpetrators.” *Personality and Individual Differences*, vol 150, 109488 (2019): 1-4.

Conrad, Peter. *The Medicalization of Society*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 2007.

Cooper, Rachel. “Why Hacking is Wrong about Human Kinds.” *The British Journal for the Philosophy of Science*, vol 55, no 1 (2004): 73-85.

Dings, Roy, Leon de Bruin. “Situating the self: understanding the effects of deep brain stimulation.” Springer Science + Business Media Dordrecht (2015) 151-165, geraadpleegd 14-12-2021, <https://doi.org/10.1007/s11097-015-9421-3>.

Furedi, Frank. "The Cultural Underpinning of Concept Creep." *Psychological Inquiry*, vol 27, No 1 (2016): 34-39.

Gallagher, Shaun. "A pattern theory of self." *Frontiers in Human Neuroscience*, vol 7, art 443 (2013): 1-7, <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00443>

Hacking, Ian. "Making Up People." In *Reconstructing Individualism*, redactie T. Heller, M. Sosna, D. Wellberry, 161-171. Stanford: Stanford University Press, 1986.

Hacking, Ian. "The Looping Effects of Human Kinds." In *Causal Cognition. A Multidisciplinary Debate*, redactie Dan Sperber, David Premack, Ann James Premack, 351-394. Oxford: Oxford University Press, 1995.

Hacking, Ian. *The Social Construction of What?* Cambridge: Harvard University Press, 1999.

Haslam, Nick. "Concept Creep: Psychology's Expanding Concepts of Harm and Pathology." *Psychological Inquiry*, 27:1 (2016): 1-17.

Haslam, Nick. "Looping effects and the expanding concept of mental disorder." *Journal of Psychopathology*, 22 (2016): 4-9.

Haslam, Nick, Melanie J. McGrath. "The Creeping Concept of Trauma." *Project Muse, Social Research: An International Quarterly*, vol 87, no 3 (2020): 509-532.

Haslam, Nick, Brodie C. Daking, Fabian Fabiano, Melanie J. McGrath, Joshua Rhee, Ekaterina Vylomova, Morgan Weaving, Melissa A. Wheeler. "Harm inflation: Making sense of concept creep." *European Review of Social Psychology*, vol 31, no 1 (2020): 254-286.

Lebowitz, Matthew S. "Biological Conceptualizations of Mental Disorders Among Affected Individuals: A Review of Correlates and Consequences." *Clinical Psychology: Science and Practice*, vol 21, no 1 (2014): 67-83.

Levari, David E., Daniel T. Gilbert, Timothy D. Wilson, Beau Sievers, David M. Amodio, Thalia Wheatley. "Prevalence-induced concept change in human judgement." *Science*, v360n6396 (2020): 254-286.

Lukianoff, Greg, Jonathan Haidt. *The Coddling of the American Mind. How Good Intentions and Bad Ideas are Setting Up a Generation of Failure*. Londen: Penguin Books, 2019.

McGrath, Melanie, Kathryn Randall-Dzerdz, Melissa A. Wheeler, Sean Murphy, Nick Haslam. "Concept creepers: Individual differences in harm-related concepts and their correlates." *Personality and Individual Differences*, 147 (2019): 79-84.

McGrath, Melanie, Nick Haslam. "Development and validation of the Harm Concept Breadth Scale: Assessing individual differences in harm inflation." *PLOS ONE* 15(8), geraadpleegd 15-09-2021, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0237732>.

Pinker, Steven. *The Better Angels of Our Nature. Why Violence Has Declined*. New York: The Penguin Group, 2011.

Scheid, Chelsea, Kurt Gray. "Moralization and Harmification: The Dyadic Loop Explains How the Innocuous Becomes Harmful and Wrong." *Psychological Inquiry*, vol 27, no 1 (2016): 62-65.

Schomerus, G, C. Schwahn, A. Holzinger, P.W. Corrigan, H.J. Grabe, M.G. Carta, M. C. Angermeyer. "Evolution of public attitudes about mental illness: a systematic review and meta-analysis." *Acta Psychiatrica Scandinavia*, vol 125, no 6 (2012): 440-452.

Sunstein, Cass R. "Power of the Normal." SSRN, 26-11-2018/28-11-2018 /geraadpleegd 07-10-2021, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3239204.

Tekin, Serife. "The Missing Self in Hacking's Looping Effects." In *Classifying Psychology: Mental Kinds and Natural Kinds*, redactie H. Kincaid, J.A. Sullivan, 227-256. Cambridge: MIT Press, 2014.

Tekin, Serife. "Self-concept through the diagnostic looking glass: Narratives and mental disorder." *Philosophical Psychology*, vol 24, no 3, (2011): 357-380.

Tsou, Jonathan Y. "Hacking on the Looping Effects of Psychiatric Classifications: What is an Interactive and Indifferent Kind?" *International Studies in the Philosophy of Science*, vol 31, no 3, (2007): 329-344.

Vylomova, Katerina, Sean Murphy, Sean Christopher Murphy, Nick Haslam. "Evaluation of Semantic Change of Harm-Related Concepts in Psychology." Geraadpleegd 25-08-2021, <https://aclantology.org/W19-4704>.

Vylomova, Katerina, Nick Haslam. "Semantic changes in harm-related concepts in English." In *Computational approaches to semantic change*, redactie Nina

Tahmasebi, Lars Borin, Adam Jatowt, Yang Xu, Simon Hengchen, 93-121. Berlin: Language Science Press, 2021.

Zachar, Peter. "Psychiatric Disorders Are Not Natural Kinds." *Philosophy, Psychiatry and Psychology*, vol 7, no 3, (2000): 167-182.